

Fig. 1. Kirken i landskabet set fra syd. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *The church in the landscape seen from the south.*

VANTINGE KIRKE

SALLINGE HERRED

Landsbyen Vantinge (»Wontinggæ«) omtales 1418,[1] mens selve kirken først er nævnt i forbindelse med landehjælpsskatten 1524-26, da den ligesom de omliggende kirker bidrog med 10 mark (jf. s. 3549).[2]

1550 lagde Christian III skoven Skrigeskov i Hillerslev Sogn, der hidtil havde hørt til kirken, til hospitalet i Odense, hvis forstander skulle yde en årlig afgift til kirken.[3] 1594 blev kongetienden, der ellers havde tilhørt borgmester Hans Knudsen i Faaborg, atter indraget under Kronen.[4]

1678 erhvervede professor ved Københavns Universitet Thomas Bartholin *patronats- og kaldsretten* med kirketienden og al kirkens ejendom for 254½ rdlr.[5] 1682 afstod hans enke Magdalene Rode ejendomsretten til Adolf Hans von Holsten til Gelskov,[6] og kirken fulgte derefter herregården, som 1784 blev en del af det nyoprettede grevskab Muckadell. 1911 overgik kirken til *selveje*.[7]

Vantinge er *anneks* til Espe (jf. s. 3685), hvilket synes at have været gældende i hvert fald siden reformationstiden.[8] De to kirker udgør siden 1990 et fælles pastorat med Hillerslev.

Sagn. Et kirkelam, der havde sit foderleje oppe på hvælvingen, varslede ofte foran husene, når nogen skulle dø.[9]

Kirken sagdes at have været et kloster.[10]

Fig. 2. Kirken og kirkegården set fra sydvest. Sylvest Jensen Luftfoto 1949. I KB. – *The church and churchyard seen from the south west.*

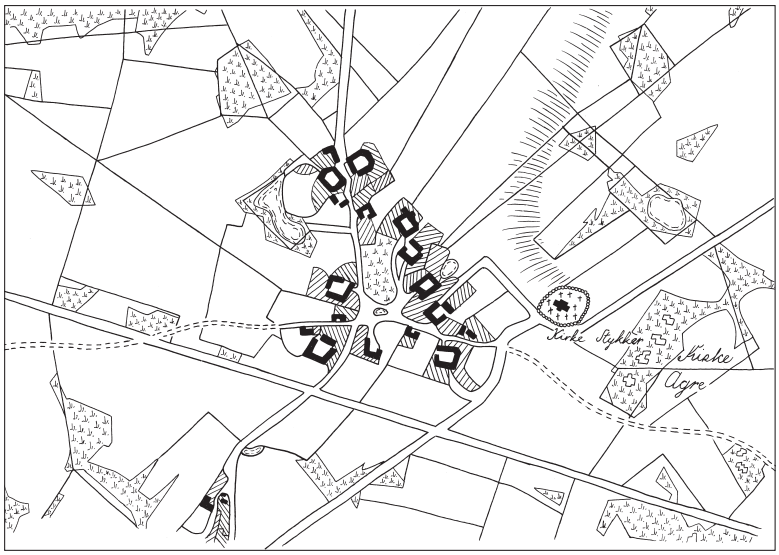

Fig. 3. Matrikelkort. 1:10.000. Målt af Poul Henrich Høyer 1799. Tegnet af Freerk Oldenburger 2022. – *Cadastral map.*

Kirken ligger yderst i det nordøstlige hjørne af Vantinge, og denne placering i landsbyens yderkant har været gældende i hvert fald siden det første matrikelkort fra 1799 (fig. 3). Det let bakkede sogn strækker sig især nord og vest for landsbyen.

Kirkegården er trapezformet med afrundede hjørner, og dens udstrækning har ikke ændret sig siden middelalderen. 1828/29 blev kirkegården planeret og fordelt mellem beboerne; 1831 manglede den endnu at blive beplantet og prydet med gravminder.[11] 1904 var den tilstrækkeligt stor.[12]

Hegn. Kirkegården er omgivet af et kampestensdige til alle sider. Mod vest og nord står desuden en hæk af navr. 1589 var muren også af kampesten.[13] 1662 skulle kirkegårdsmuren repareres for 8 mark, og den blev løbende vedligeholdt.[14] 1861 blev kirkegårdsmuren omsat.[15] 1945 og 1947 blev diget istandsat,[16] og 1981 blev det vestlige dige omsat.[12] Norddiget var skredet meget ud 1990,[12] og 1992 ønskede menighedsrådet at opkøbe jord nord og vest for kirkegården for at sikre det brøstfældige dige efter en tør sommer og påvirkningen fra store landbrugsmaskiner.[12] Det synes ikke at være sket.

Indgange. Der er to indgange til kirkegården: hovedindgangen i det sydvestlige hjørne, hvor kirkegårdens oprindeligt eneste indgang sandsynligvis altid har været placeret, og i øst en indgang etableret 1885, da degnen var bosat på denne side af kirkegården.[17] Hovedindgangens køreport består af to ældre granitpiller med hvidmalede trætremmelåger fra 1978, tegnet af arkitekt Lars Mindedal.[18] I øst er der to små granitstolper, hvorpå hænger en smedejernslåge fra anden halvdel af 1900-tallet, som er udsmykket med hjerter og et kors. En sandsynligvis samtidig granittrappe med smedejernsgelændere leder ned til landevejen.

Fig. 4. Kirken set fra syd. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *The church seen from the south.*

†*Indgange*. 1664 lavede en snedker en låge, en port fik nye revler, og der blev smedet nye hængsler.[19] 1853 skulle der skaffes en ny port til kirkegården,[15] og 1877 blev to nye låger indsat i sydindgangen.[20] O. 1904 blev nogle trælåger fornyet.[20] Det er muligvis de hvidmalede træstakitlåger, som fandtes i indgangene i midten af 1900-tallet (jf. fig. 2). Den søndre hang på de nuværende granitpiller frem til 1978 og havde svungen overkant.[21] 1662 omtales en †*kirkerist*.[22]

Bygninger ved kirkegården. 1993 blev der indrettet *graverfaciliteter* og *menighedshus* i byens gamle skole øst for kirkegården (jf. fig. 2). Året efter anlagdes en *materialplads* sydvest derfor.[12] Bygningen, som er opført 1917, er grundmuret i gule normalsten i løberskifte og har skifertag. Døre og vinduer er fladbuede og gesimsen profileret.

†*Bygninger på og ved kirkegården*. 1589 stod der et formentlig tømret *klokkehus* på kirkegården (jf. fig. 55).[23] Samme år fandtes 'nede i byen' en *kirkelade* af bindingsværk.[13] Den omtales 1662 og årene derefter, hvor den havde en lejeindkomst på 2 mark.[14]

Beplantning. Kirkegården er omgivet af resterne af en krans af træer formentlig plantet o. 1900;[24] træerne er løbende blevet udskiftet. Mod øst er der lind og mod nord og vest eg. O. 1960 blev den vestlige række træer fældet, og de blev formentlig genplantet o. 1990.[25] Den søndre række blev fældet o. 2003.[26]

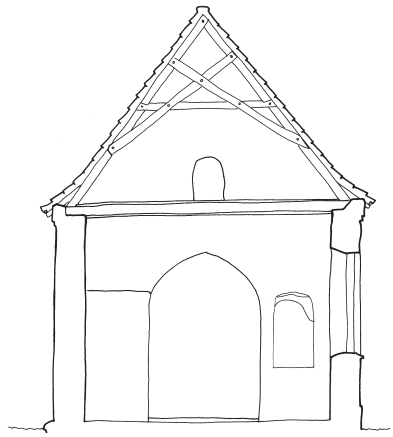

Fig. 6. Tværsnit. 1:150. Målt af Magnus Bohn-Jespersen 1960, suppleret og tegnet af Pia K. Lindholt 2022. – *Cross-section*.

BYGNING

Den lille, sengotiske teglstenskirke består af kor og skib, som er forlænget mod vest. Et våbenhus blev tilføjet i syd, og mod vest er i første halvdel af 1600-tallet opført et tårn af bindingsværk. Kirken er orienteret solret.

Grundplan. Den lille kirke har en traditionel grundplan bestående af rektangulært kor og ditto skib (fig. 5). Sidstnævnte var formentlig ca. 9 m langt, inden det blev forlænget i senmiddelalderen (jf. s. 3752), så bygningen i alt kun var ca. 14,5 m lang. Bygningen adskiller sig fra nærområdets øvrige gotiske teglstenskirker, Heden og Allested,

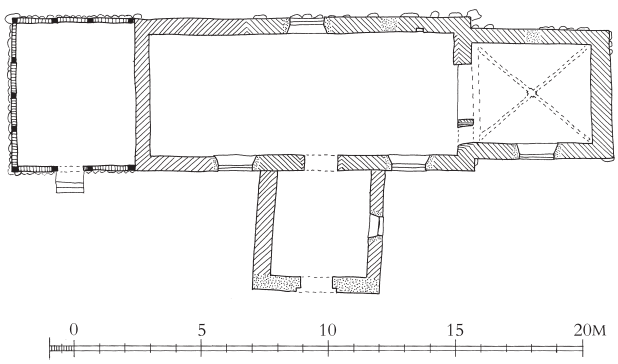

Fig. 5. Grundplan. 1:300. Målt af Lars Mindedal 1978, suppleret og tegnet af Pia K. Lindholt 2022. Signaturforklaring s. 9. – *Ground plan. Key on p.* 17.

idet dens grundplan er yderst simpel mod disses polygonale korafslutninger. De nærmeste paralleller må være Allerup og Seden Kirker (opført i første fjerdedel af 1300-tallet og i begyndelsen af 1400-tallet, *DK Odense* 3613 og 3447). Genanvendt tømmer i skibets tagværk, som kan være fra det oprindelige tagværk, er dendrokronologisk dateret til o. 1400 (jf. s. 3761).

Materiale og teknik. Kirkens teglstensmure er usædvanligt tynde og kun to sten tykke, så murene er formentlig opført som fuldmur. De er muret af røde munkesten i munkeskifte, og flere sten er sortbrændte. De skråtskårne og skarpryggede fuger består af en grov, hvid kalkmørtel. Murene er afsluttet af udkragede gesimser, og facaderne var oprindeligt kalket hvide.

Døre. Vestligt i skibets langmure findes en ombygget dør i syd og en tilmuret †dør i nord. Den søndre er delvist dækket af våbenhuset (s. 3754) og udfyldt af en moderne dør (fig. 7, jf. s. 3785). Over våbenhusets loft er bevaret et spidsbuet binderstik formentlig fra dørens spejl.[27] †Norddøren kan kun erkendes som en tilmuring af kampesten over for syddøren.[28]

†*Vinduer.* I korets nordside findes et tilmuret, lavtsiddende vindue med spidsbuet binderstik som syddørens (fig. 8). Det var ca. 50 cm bredt og ca. 72 cm højt. Et sandsynligvis lignende, om end lidt større vindue (ca. 65×90 cm) findes i skibets nordside øst for dørstedet (jf. fig. 5); det giver sig kun til kende ved revner i bagmurens puds. Øvrige, oprindelige vinduer i kirkens sydside er sandsynligvis forsvundet ved indsættelsen af de nyere, store vinduer (s. 3760).

Indre. Koret dækkes af et *krydshvælv*, som hviler på vederlag i murene mod øst, nord og syd, mens det mod vest har en helstensbred, spidsbuet skjoldbue, som har afsæt i murene.[29] Ribberne er

Fig. 7-8. 7. Syddøren set mod syd (s. 3750). 8. Tilmuret vindue i korets nordmur set fra nord (s. 3751). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – 7. *The south door looking south. 8. Bricked-up window in the north wall of the chancel seen from the north.*

halvstensbrede i den nederste tredjedel og kvartstensbrede i de øverste to tredjedele (jf. fig. 24). De mødes i en lille, omtrent rektangulær toprude. Kapperne er halvstenstykke og flade, og de er muret, så der opstår et sildebensmønster på isselinjen.[30] *Triumfmuren*, som sandsynligvis er dårligt funderet i nord (jf. s. 3754), er også to sten tyk, og den spidsbuede *korbue* har helstensstik; dens øvre del er sandsynligvis ommuret pga. murens sætninger (s. 3754).[31] I skibets nordmur tæt ved triumfmuren findes en lille, fladt afsluttet *niche* (jf. fig. 22; ca. 25×30×14 cm). Skibet har altid haft et fladt træloft, som i dag er pudset (jf. s. 3761).

Taggavle. Både korets og skibets østre gavltrekanter er i samme materiale og teknik som murene; den vestlige gavl er taget ned ved skibets forlængelse (jf. ndf.). I skibets østlige gavltrekant er det tydeligt, at triumfmuren sætter sig, idet taggavlen har store revner, som er udbedret (jf. s. 3754).

Senmiddelalderlige tilføjelser og ændringer. Kirken blev i senmiddelalderen udvidet med en vestforlængelse, og et våbenhus blev muligvis også opført i denne periode. Da triumfmuren er dårligt funderet, er denne og taggavlen ovenover repareret flere gange. En †stræbepille stod ved vestforlængelsens vestgavl.

Fig. 11. Vestforlængelsens gavl set mod øst (s. 3752). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Gable of the western extension looking east.*

Vestforlængelse. Skibet blev muligvis o. 1468 (jf. s. 3761) forlænget med ca. 4 m mod vest, og overgangen mellem bygningsdelene kan muligvis erkendes ved fraværet af syldsten under vestdelen (jf. fig. 5); dørene kom derved til at sidde midt for langmurene. Forlængelsen er opført af røde munkesten i munkeskifte med skarpryggede fuger, og murene afsluttes af falsede gesimser.

På skibets vestgavl findes resterne af tre spidsbuede *højblændinger* (jf. fig. 9-11). Den midterste var formentlig højere end de flankerende, men kun det søndre blændingsstik er bevaret; det midterste er ødelagt ved udhugning af døren til skibets loft (s. 3757), og det nordre må være ødelagt i nyere tid. Blændingsstikkets form er mere spids end korets nordvindue og syddørens stik, hvilket tyder på en tidsmæssig forskel mellem bygningsdelene.

Forlængelsens taggavl er muret i en ujævn skiftegang præget af løbere. Den afsluttes af ni to sten brede (†)*kamtakker*, som er indkapslet i tårnets østgavl (jf. fig. 9-11). Koret kan have fået

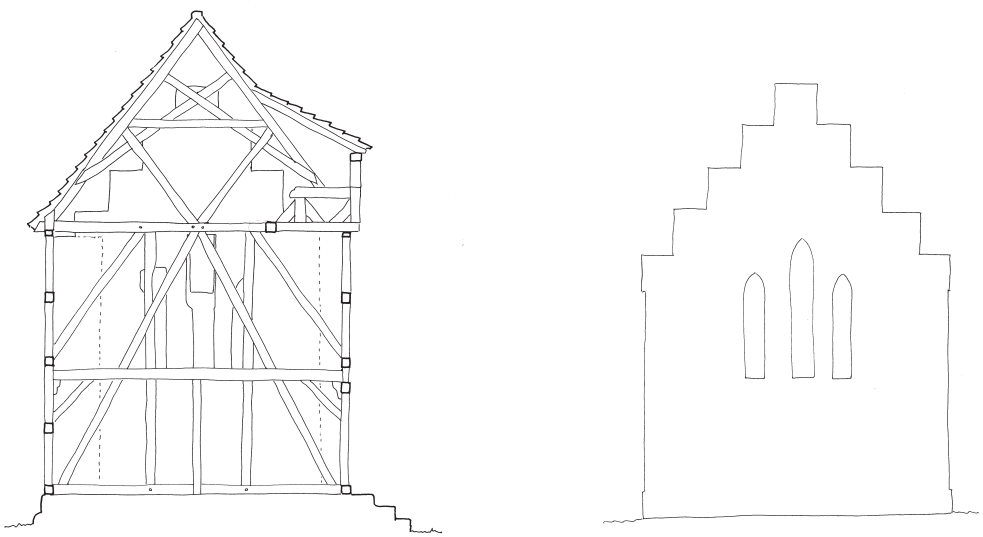

Fig. 9-10. 9. Tværsnit gennem tårnet. 1:150. Målt af Magnus Bohn-Jespersen 1960, suppleret og tegnet af Pia K. Lindholt 2022. 10. Rekonstruktion af vestforlængelsens gavl set mod øst (s. 3752). 1:150. Tegnet af Pia K. Lindholt 2022. – *9. Cross-section through the tower. 10. Reconstruction of the gable of the western extension looking east.*

opsat sine ni *kamtakker* samtidig med opførelsen af vestforlængelsen.

Våbenhuset er i sin kerne formentlig senmiddelalderligt eller en smule yngre, og kun langmurene kan være oprindelige (fig. 12).[32] De har dog forskellig tykkelse og kan være omsat, hvilket ikke lader sig afgøre på grund af facadernes cementpuds (jf. s. 3758).[33] Sydgavlen er delvist ommuret 1925 (s. 3759) og repareret 1940 og 1960-63 (s. 3760).[34] Den omtrent kvadratiske tilbygning er opført skævt på skibets sydmur, så østmuren er længere end vestmuren (jf. fig. 5). Murene, som står på kampesten, er formentlig af munkesten, men teknikken er ikke synlig på grund af cementpudsen og bagmurenes kalklag. Ligeledes har bygningen fået moderne gesimser. †Sydgavlens oprindelige udseende kendes kun delvist, da den allerede inden ommuringen var blevet ombygget; det kan være sket 1881 ved cementpudsningen af facaderne (s. 3758). En ny dør havde sandsynligvis erstattet en oprindelig, mens gavltrekantens blændingsudsmykning var delvist bevaret. Den var formentlig stokværksinddelt med fire fladrundbuede blændinger omkring en tvillingedelt højblænding delt af en halvsøjle under kamtakker (jf. fig. 18). I det indre har der muligvis været murede †*vægbænke*, da væggenes nederste ca. 50 cm er ujævne. Rummet er dækket af et fladt, grålamalet træloft, som hviler på fire kraftige bindbjælker af eg (jf. fig. 13); de er sandsynligvis oprindelige. Vinduet i bygningens østmur fra o. 1862 (jf. s. 3760) synes ikke at have erstattet et ældre. Ved våbenhusets opførelse blev syddøren sandsynligvis ombygget og fik en falset afslutning i bagmuren (fig. 7).

Stabilisering af triumfmur og skibets østre taggavl. Triumfmuren har øjensynligt et funderingspro-

Fig. 12. Våbenhuset set fra syd (s. 3754). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *The porch seen from the south.*

blem, idet både korbuen og gavltrekanten revner. For at forstærke muren er der på vestsiden af murens nordre del opført en halvstensskalmur i munkesten i en ikke-erkendelig skiftegang (jf. fig. 22). Korbuen er sandsynligvis også ommuret, og taggavlen, som endnu har svære revner, er blevet ommuret med en trekantet forstærkning på midten. En halvandenstenstyk mur er indsat i stedet for den oprindelige helstenstykke. I fortykkelsen var der en åbning ind til korets loft, hvis vanger er bevaret i tre skifters højde nederst i den nuværende yngre åbning. Gavltrekantens vestside er desuden blevet omfuget og repareret adskillige gange gennem årene (jf. fig. 20).

Ved vestforlængelsens vestgavls nordlige hjørne stod formentlig en †*stræbepille*, af hvilken der findes et ca. 1 m bredt og ca. 5 m højt aftryk på gavlen (jf. fig. 9 og 11). Hvorvidt den er samtidig med forlængelsen, kan ikke afgøres, men den må være nedrevet ved tårnets opførelse i første halvdel af 1600-tallet (s. 3755). En revne på skibets nordmur ca. 40 cm fra vesthjørnet kan tyde på, at gavlen har sætningsskader som triumfmuren (jf. s. 3754) og derfor har haft brug for støtte.

Eftermiddelalderlige tilføjelser. En *prædikestolsopgang* blev inden 1589 brudt gennem triumfmurens søndre murværk (jf. fig. 22).[13] Åbningen er omtrent rundbuet mod øst med en fladbuet niche mod vest. En del af korhvælvets østlige skjoldbue blev hugget bort for at etablere opgangen.

Et *tårn af bindingsværk* blev i 1600-tallets første halvdel tilføjet ved skibets vestgavl, hvorved †stræbepillen blev revet ned (jf. ovf.). Tårnet fandtes ikke 1589 og omtales første gang 1665.[35] Tårnet er opført i kraftigt bindingsværk af eg og fyr og omfattende istandsat 2021 ved Baumann Arki-

Fig. 13. Våbenhusets indre set mod nord (s. 3754). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Interior of the porch looking north.*

tekter.[36] I tidens løb er tømmeret udskiftet og tavlene omsat mange gange, så det nuværende tårn indeholder få oprindelige dele, selvom konstruktionen formentlig er den originale.[37] Det lave tårn er i to stokværk, og grundplanen er rektangulær med tre fag i syd og nord og fire i øst og vest (jf. fig. 14-15 og 57). I højden er konstruktionen inddelt i fire niveauer ved løsholter støttet af dokke og både korte og lange skråstivere. I syd er der en retkantet dør. Tårnrummet anvendes til opbevaring,[38] og derfra er der adgang ved en trætrappe til klokkestokværket, som har to smalle glamhuller mod vest og to lignende mod nord. I tagfladen mod syd er der en *klokkekvist*, hvori klokken hænger (s. 3788). Oven på vestforlængelsens (†) kamtakker blev der opmuret en trekantgavl (jf. fig.

Fig. 14. Tårnet set fra vest (s. 3755). Foto Arnold ikkelsen 2022. – *The tower seen from the west*.

11). Fra tårnet er der adgang til skibets loft ved en retkantet luge fra o. 1862 i skibets vestgavl.[39] Ved Heden Kirke fandtes et †bindingsværktårn frem til 1886-87, og Viby Kirke (*DK Odense* 4521) har en tårnoverdel af bindingsværk formentlig fra o. 1774, hvilket også forekom ved Munkebo og Marslev Kirker (omtales hhv. 1589 og 1590, *DK Odense* 4136 og 4328).

Eftermiddelalderlige reparationer og vedligeholdelser. 1589 var kirken lille og uden tårn.[13] 1664 blev kirken istandsat ved en tømrer og en murer, som blev betalt henholdsvis 60 og 130 mark; de skulle selv afholde kost og egne folk. I Svendborg blev der købt 36 tønder kalk, 200 tagsten, fire dusin brædder, 62 lægter, 300 lægtesøm og noget jern foruden sand og vand til murermesteren.[19] Der-

Fig. 15. Tårnet set fra syd (s. 3755). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *The tower seen from the south.*

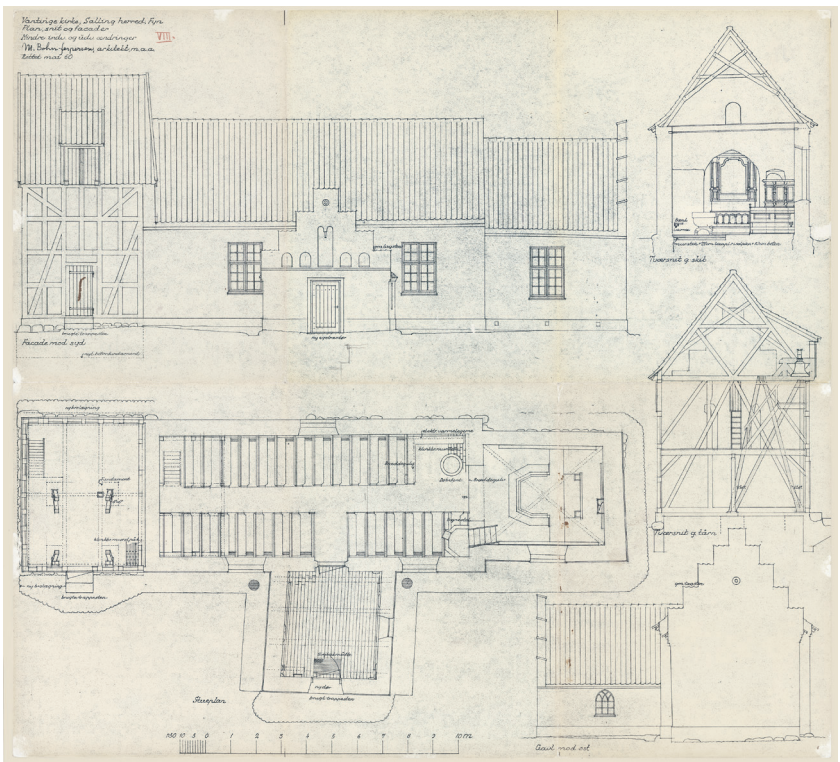

Fig. 16a-e. Opmåling af kirken. 1:300. a. Opstalt set fra syd. b. Tværsnit gennem skib. c. Plan. d. Tværsnit gennem tårn.e. Opstalt set fra øst. Målt og tegnet af Magnus Bohn-Jespersen 1960. I NM. – *Scale drawing of the church. a. Elevation seen from the south. b. Cross-section through the nave. c. Plan. d. Cross-section through the tower. e. Elevation seen from the east.*

udover blev der købt forskellige typer tømmer, muligvis til reparation af tagværkerne eller tårnet.[40] Året efter blev tårnet tækket med tre dusin brædder og 500 lægtesøm.[19]

1671-72 blev tårnet istandsat af tømreren og mureren for henholdsvis 25 og 16 mark. Der blev anvendt egetømmer, kalk og 150 mursten.[41] 1678 blev der muligvis indsat et vindue i kirken.[22] 1723 trængte kirken til istandsættelse, og især tårnet var faldefærdigt.[42]

1798 trængte kirken til reparation, hvilket blev lovet biskoppen,[43] og 1801 skulle kirken under reparation den følgende sommer.[44] 1837-38 blev den igen istandsat ved kirkeejeren A. C. Schaffalitzky de Muckadell.[45] 1867 og 1871 trængte kirkens sydside til istandsættelse,[20] hvilket kan have ledt til, at den 1881 blev pudset med cement. Nordsiden blev formentlig skånet, idet det nævnes 1908, at kun sydsidens og østgavlens puds ønskedes fjernet.[46] Muligvis blev våbenhusets †sydgavl ombygget i samme forbindelse med et fremspringende bånd lidt over gesimshøjde og en ny rundblænding øverst under nye cementafdækkede kamtakker. Korets østgavl fik en tilsvarende rundblænding og afdækning af sine kamtakker. 1882 var kirkens nordøstre hjørne muligvis ved at skride ud.[17]

Overvejelser om nyt tårn. I anden halvdel af 1800-tallet var der et stort ønske om at opføre et grundmuret tårn i stedet for bindingsværkstårnet. Allerede 1801 havde det været på tale, da tårnet var brøstfældigt,[47] men 1862 ønskede kirkeejeren E. E. Schaffalitzky de Muckadell at ombygge tårnet ved en forestående hovedreparation; biskop Engelstoft var ikke modstander af planen, men den blev ikke realiseret.[48] Ved syn 1878 blev bindingsværkstårnet anset som vansirende og 'ude af stil med kirkens øvrige udseende', og der blev

rettet henvendelse til Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet, som ikke bifaldt ideen om et nyt tårn. Og eftersom tårnet ikke trængte til istandsættelse, ville heller ikke kirkeejeren opføre et nyt.[49]

Ved ekstraordinært syn 1904 var kirkens mure solide, men korets sydmur buede stærkt ud foroven. Dog kunne den dårlige stand ikke vurderes præcist pga. facadens cementpuds, som var skrøbelig og burde fjernes. Der var revner i begge skibets gavle, dog uden bevægelse. Våbenhusets dør var for smal, og dets loft skulle snart fornys. Tårnets bindingsværk var 'af stærkt materiale', men trængte til reparation. Man ønskede at føre kirken til 'sin oprindelige skikkelse',[20] men da der opstod uenighed om den efterfølgende istandsættelse, udtalte den kongelige bygningsinspektør 1908, at kirken ikke egnede sig til en gennemgribende tilbageførelse af vinduer o.l. til de oprindelige former.[50]

Ved en *istandsættelse 1925* blev våbenhusets gavl delvist ommuret, da de gamle munkesten var medtagne og ikke kunne fastholde cementpudsen.[46] Hvor stor en del af gavlen, som blev ommuret, er usikkert, idet den i dag synes helt ny. Gavlen er muret af teglsten i munkestensformat lagt i krydsskifte med mange petringer. Den stod efter ombygningen stadig med cementpudset facade og ditto afdækkede kamtakker. Den retkantede, falsede dør er magen til den foregående, som kan have været ombygget i 1800-tallet som kirkens vinduer (jf. s. 3760). Gavlens blændingsudsmykning er omtrent magen til den forrige gavls (jf. s. 3754), dog er de nye blændinger rundbuede, og den midterste højblænding har en hængestav i stedet for en halvsøjle. Derudover blev kirkens sydfacade repareret, og vinduerne fik sålbænke. Tårnet blev ligeledes istandsat.[46] 1926 omtales kirken som 'smukt og godt restaureret' både ind- og udvendig.[51]

Fig. 17. Kirken set fra nordøst. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *The church seen from the north east.*

Fig. 18. Kirken og kirkegården, 1890-95, set fra sydøst. I Ringe Lokalhistoriske Arkiv. – *The church and churchyard, 1890-95, seen from the south east.*

En *istandsættelse 1960-63* af både bygningen og inventaret (s. 3764) blev gennemført ved arkitekt Magnus Bohn-Jespersen, Faaborg. Vinduesrammerne blev grundigt istandsat (jf. ndf.). Cementen på våbenhusets gavl blev fjernet, murværket sat grundigt i stand og kamtakkerne dækket med røde vingetegl; korets kamme fik samme afdækning. Tårnet blev understøbt, dets tavl blev muret om i nye teglsten og en del tømmer udskiftet. Skibet og koret fik ny tagbeklædning (s. 3761), og tagværket blev repareret (s. 3761).[52]

Gulve. Kirkens gulve, på nær tårnets, er formentlig fra istandsættelsen 1960-63.[36] I koret er der et fyrretræsgulv, som bag alterskranken er hævet med et trin. Skibets midtergang er belagt med gule teglsten lagt på fladen, og under stolestaderne er der ligeledes trægulve. I våbenhuset ligger røde teglsten på fladen, mens tårnet har et gulv af ældre gule, kvadratiske fliser.

†*Gulve.* I første halvdel af 1800-tallet omtales gentagne gange, at gulvene i kirken skulle omlægges.[53] 1862 havde koret trægulv og skibet gulv af mursten; sidstnævnte blev omlagt 1864.[20] 1876 var murstensgulvet under stolene ujævnt, og mange sten var i stykker. Der ønskedes et nyt gulv af gule mursten magen til et gulv lagt 'for nogen tid siden i de nederste stole'.[17] 1904 og 1907 var gulvene stærkt slidte og ujævne, og de ønskedes udskiftet.[20] 1924 blev der lagt nyt brædde-gulv i skibet, formentlig under stolestaderne.[54] Efterfølgende blev der lagt et linotolgulv under stolestaderne, hvilket blev fjernet 1960.[36]

Vinduer. Kirken har fire retkantede, smigede vinduer med hvidmalede, sprossede trærammer formentlig indsat o. 1850 (jf. ndf.). 1824 og 1834-35 var vinduerne små og mørke, og nye vinduer var ønsket.[55] 1858 omtales de som salsvinduer, hvilket må være de nuværende.[56] O. 1862 blev

et spidsbuet vindue med smigede vanger indsat i våbenhusets østmur.[12] 1904 trængte vinduerne til fornyelse.[20] Vinduernes trærammer var frem til istandsættelsen 1960-63 malet med mørk farve (jf. fig. 18).

Skibets nyere *loft* er pudset på en forskalling af rørvæv; det er repareret 2002.[36] Skibet har haft fladt loft siden opførelsen, og 1589 nævnes et †*træloft* over skibet.[13] Et †*gipsloft*, nævnt første gang 1858, blev gentagne gange repareret og fornyet 1881 og 1889.[57]

Tagværker. Kirkens tagværker indeholder formentlig meget senmiddelalderligt egetømmer, men kun skibets tagværk, som sandsynligvis blev opsat ved vestforlængelsens opførelse, er stort set komplet bevaret. Tagværkerne blev repareret 1925 og 1960-63 (jf. s. 3759-60). Korets omsatte tagværk har fem spærfag med et hanebånd og et krydsbånd på hver. Det består af både eg og fyr, og kun første og andet fag er helt i eg, men sammensat af flere forskellige genanvendte tømmerstykker med uens tømmernummereringer. Det nyere fyrretræ har også moderne romertal, men ikke i rækkefølge.

Skibets tagværk består af 11 fag (fig. 20), hvoraf de ti østligste er af eg med enkelte hanebånd af fyr, mens det vestligste er nyt og af fyr. Tagværket er dendrokronologisk dateret til o. 1468 (jf. s. 3761). Spærfagene har et hanebånd og et sæt krummende krydsbånd samlet med bladninger, bl.a. hagebladninger (jf. fig. 19). Taget er let opskalket, og skalkenes ender stikker ud gennem gesimserne. Fagene er nummereret med firkantstik i syd og streger i nord fra øst mod vest med to sæt numre fra 2-8 og 1-3 (fig. 19 og 58); det første fag i øst kan være nedtaget ved gavltrekantens ommuring (jf. s. 3754). Fem spær har ældre taphuller[58] (jf. fig. 19), og de kan være genanvendt fra den oprindelige tagkonstruktion over det ældste, kortere skib (jf. s. 3749). De er dendrokronologisk daterede til o. 1400 (jf. s. 3761).

Over våbenhuset er der fire spærfag af eg med et bladet hanebånd, og lige over murkronen har alle spærene et ældre taphul.[59] Tagværket er formentlig delvist af genanvendt tømmer, idet der er flere forskellige tømmermærker – firkantstik og streger – som ikke sidder i rækkefølge.[60] Dog findes der på spærene lige under tagryggen en kontinuerlig nummerering af streger fra syd mod nord.

Tårnet har fire spærfag, hvoraf det vestligste indgår i gavlkonstruktionen. Fagene, som primært er af fyr, holdes sammen af en bindbjælke og et hanebånd, hvorimellem er to skråstivere (jf. fig. 9). 2021 er der opsat mellemliggende hjælpespær til undertaget (jf. ndf.).

Dendrokronologiske undersøgelser. Fra skibets og våbenhusets egetagværk er der 2022 udtaget henholdsvis syv og fire boreprøver; fra tårnets bindingsværk er der udtaget to skiveprøver.[61] Af skibets prøver er fem daterede, og de falder i to grupper til et fældningstidspunkt o. 1400 og o. 1468. Den ældste gruppe er prøver taget fra det genanvendte tømmer med taphuller i tagværket (jf. ovf.), mens den yngste er fra de øvrige spær. Af våbenhusets prøver er to dateret til et fældningstidspunkt o. 1407 og o. 1478, hvoraf den ældste prøve stammer fra genanvendt tømmer, mens den yngre kan være fra husets opførelse. Tårnets to prøver er dateret til et fældningstidspunkt 1802/03, hvilket stemmer overens med en istandsættelse (jf. s. 3758).

Klokkestolen, som er af nyere dato, er placeret i tårnets sydside i en kvist i taget (jf. s. 3755). Selve stolen består af to bjælker fastnaglet til bindbjælkerne i tagkonstruktionen. På hver bjælke står to stolper støttet af skråstivere og afsluttet af endnu en bjælke, hvorpå klokken hænger (s. 3788).

Tagbeklædning. Kor, skib og våbenhus er dækket af røde vingetegl fra 1960-63, og tagrummene får lys gennem glastagsten i både korets og skibets tage.[62] Tårnets tag er fornyet med undertag og røde vingetegl 2021.

†*Tagbeklædning*. 1589 var kirken dækket med tagsten,[13] og 1664 blev tagbeklædningen repareret (jf. s. 3757). Tagene blev omlagt i forbindelse med istandsættelsen 1925 (jf. s. 3759). 1944 blev tårnets tagbeklædning fornyet,[46] og 1960-62 blev den omlagt.[36]

Farveholdning. Bygningen er hvidkalket med sorttjæret sokkel, mens tårnets tavl er hvide og tømmeret sortmalet. 1867 ønskedes tårnets øverste del 'befriet for en smagløs farve' og hvidtet i stedet for.[20] 1886 var hele kirken kalket.[31] 1905

Fig. 20. Tagværket over skibet set mod øst (s. 3761). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *The roofing above the nave looking east.*

blev tårnets tømmer malet mørkerødt og tavlene hvide,[20] men allerede 1908 var både tavl og træværk blevet overkalket.[50] 2002 fremkom der fragmenter af en gulbrun kalkning på korets hvælv med en grå streg langs ribben.[36]

Opvarmning. Kirken opvarmes ved el, installeret 1950, og der er rørovne langs korets vægge, under bænkene i skibet og i våbenhuset.[63]

†*Opvarmning*. 1881 blev der indsat en *kakkelovn* i skibets nordvesthjørne med skorstensrør op gennem tårnet.[17] 1891 blev den flyttet hen midt under pulpituret for at minimere kulos og for at forkorte det lange skorstensrør inde i kirken.[12] Ovnen trængte til fornyelse 1908.[50] 1924 blev en *kalorifer* opsat i skibets sydvesthjørne med indfyring fra tårnet og en muret skorsten i tårnets sydøsthjørne (jf. fig. 9).[64] Kaloriferen og skorstenen blev fjernet 1960.[36]

Elektricitet/belysning. 1914 ønskedes elektriske lysekroner så snart som muligt, men først 1921 blev der indlagt elektrisk lys i kirken.[16]

Fortov. Et pikstensfortov findes ved kirkens øst- og nordside samt omkring tårnet, mens der ved sydsiden og omkring våbenhuset er grus. †*Fortov.* 1864-65 ønskedes et brolagt fortov på en alens bredde lagt langs kirkens nordside.[65] 1892 skulle der laves fald mod øst ved sydsiden.[20] 1938 blev fortovet omkring kirken omlagt til ca. 80 cm's bredde.[46]

Fig. 19. Udsnit af spærfag i nordsiden af skibets tagværk. Bemærk tømmermærker af streger på både hane- og krydsbånd samt ældre taphul i spær (s. 3761). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Detail of truss in the north side of the roofing of the nave. Note timber markings of lines on both collar and cross beams and older mortises in rafters.*

Fig. 21. Indre set mod øst, o. 1900 (før 1904). I kirkens arkiv. – *Church interior looking east, c. 1900 (before 1904).*

INVENTAR

De ældste inventargenstande er den romanske døbefont samt en ⋆alterfigur af Maria med barnet fra o. 1250 fra et †sidealter, som o. 1910 kom i privateje. Begge genstande er ældre end den nu stående, gotiske kirkebygning (jf. s. 3749), og de må være overført enten fra en †forgænger på samme sted, hvorom intet vides, eller fra en anden kirke. Alterkalkens knop og skaft er antagelig fra o. 1350-1400, mens foden kan være senmiddelalderlig (bægeret er nyere). En Kristusfigur og en figur af apostlen Johannes udgør de bevarede dele af en senmiddelalderlig (†)korbuekrucifiksgruppe fra o. 1475-1500; figurerne er nu ophængt på henholdsvis nord- og sydvæggen.

Dåbsfadet er et Nürnbergarbejde fra 1500-tallet af den ofte forekommende type med en drevet fremstilling af Bebudelsen i bunden. Det bærer et senere tilføjet våbenskjold for slægten Kaas (Sparre) og initialerne »NKF«. Alterstagerne er fra o. 1550, mens alterdisken kan stamme fra 1600-tallet. Et lille maleri på træ med motiv af *Hyrdernes tilbedelse* fra begyndelsen af 1600-tallet efter kobberstik af Johann Sadeler ((†)altermaleri nr. 1) var tidligere indsat i altertavlens postament, men hænger nu på sydvæggen. I den nuværende prædikestol fra 1877 (jf. ndf.) indgår tre genanvendte bøjler fra en †forgænger, som efter en †indskrift at dømme var udført 1653. Et ⋆sygesæt af tin, der er udført 1688 af Helle Andersen, Odense, indgår i Svendborg Museums samlinger.

På kirkens loft henstår en knæleskammel og en ligbåre, som formentlig begge stammer fra 1700-tallet ligesom to bænke i våbenhuset; pulpituret i vestenden kan være opsat i samme århundrede, men er stærkt ombygget. Alterbordet er formentlig fra 1700-1800-tallet. Altertavlen er tilskrevet den fra Riga indvandrede billedhugger Michael Tuisch og må være udført o. 1710-20. Et maleri af *Bønnen i Getsemane* fra anden halvdel af 1700-tallet, som hænger på nordvæggen, er udført efter Hendrik Krocks malerier fra begyndelsen af århundredet i Vemmetofte og Helsingør Skt. Marie. Det var tidligere indsat i tavlens storfelt og stammer muligvis fra †kapellet på Fjællebro (s. 3611). Pengeblokken er fra o. 1750-1800, og en kirkestævnetavle fra o. 1800.

Klokken er støbt 1832 af I. C. og H. Gamst. En pengebøsse er fra o. 1850. 1863 anskaffedes oblatæsken og alterkanden fra Bing & Grøndahl, København, sygesættet, der er udført af Niels Christopher Clausen, Odense, og dørfløjen mellem kirken og våbenhuset. Prædike-

Fig. 22. Indre set mod øst. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Church interior looking east*.

stolen er som nævnt udført 1877 og stolestaderne 1889; det forreste stade i sydsiden er indrettet til degnestol.

Vinskummeskeen er udført 1903 af Johannes Grønlund, Svendborg, og samme år anskaffedes en alterskål fra Bing & Grøndahl samt en servante, der nu står på loftet. Maleriet i altertavlens storfelt med motiv af *Jesus hos Martha og Maria* er en kopi efter Anton Dorphs maleri fra 1874 i Skt. Stefans Kirke i København; det er malet 1911 af Viggo Bang og skænket af lensgreve Albrecht Christopher Carl Ludvig Schaffalitzky de Muckadell ved kirkens overgang til selveje (jf. s. 3747).

To lysestager af messing er skænket af lærer, kirkesanger R. Hansen og hustru 1913; de har desuden givet en lille skulptur af Thorvaldsens Kristus, som henstår på loftet. Her findes også to lysekroner, der er foræret 1915 af børnene af proprietær R. Hansen og hustru, Torbygård. Et alterbordskrucifiks er skænket 1916 af sognepræst Johannes Fog. Et portræt af sognepræst Hans Agerbek er malet af Poul Steffensen 1921, og en lysestage af terrakotta må også være tilkommet på denne tid. Alterskranken og pulpiturets brystning er udført 1924 af tømrermester Hans Jørgen Hansen, Vantinge, der sikkert også har lavet salmenummertavlerne fra samme år. Den ældste af de to præsterækketavler er fra 1926.

Syvstagen er udført 1957 hos kunstsmed Knud Eibye, Odense, og givet af Kathrine og Hans Peder Pedersen sammen med dåbskanden. Præstestolen er en gave fra arkitekt Magnus Bohn-Jespersen 1963, og knæleskamlen, lampetterne og dørfløjen i indgangsdøren er fra samme år. Orglet er bygget 1979 af Fyns Orgelbyggeri, Odense, efter tegning af arkitekt Lars Mindedal. Fra nyere tid stammer desuden alterklædet og -dugen, en alterdisk af sølvplet, de løse stole og en præsterækketavle i våbenhuset.

Farvesætning. Altertavlen og prædikestolen står i blå og grønne farver med forgyldte detaljer, valgt af Ernst Trier 1963.[66] Stolestaderne og orgelpulpituret er farvesat i lignende farver af Bent Jacobsen 2002, og han 'justerede' samtidig farven på prædikestolen.[36] Alterskranken er brunviolet med forgyldte detaljer. Om de *ældre stafferinger* vides kun lidt. Altertavlen havde marmorerede søjler og forgyldte ornamenter, og 1862 havde †prædikestolen blå fyldinger. I slutningen af 1800-tallet blev inventaret egetræsmalet og alterskrankens balustre bronzeret.[17] Ved istandsættelsen 1924 må inventaret ligeledes være malet.

Ændringer og istandsættelser. Ved biskop Jacob Madsens besøg 1589 havde kirken endnu sin senmiddelalderlige altertavle med en fremstilling af Nådestolen:

Gudfader, der holder den døde Kristus foran sig. Døbefonten stod i koret, og en prædikestol var opsat samme sted som den nuværende med opgang gennem triumfmuren. To klokker hang i klokkehuset på kirkegården (s. 3749).[23] Korbuekrucifiksgruppen var sandsynligvis endnu opsat foran korbuen.

Nye stolestader samt præste- og degnestole kan være opsat o. 1600. Prædikestolen blev formentlig fornyet 1653, og o. 1710-20 tilkom den nuværende altertavle. En alterskranke med balustergitter tværs over koret og pulpituret i vestenden kan være opsat i 1700-tallet, men herom vides intet nærmere.

I slutningen af 1800-tallet blev først prædikestolen, så præste- og degnestolene og derpå stolestaderne fornyet. Præste- og degnestolene blev nedtaget 1904, og ved en istandsættelse 1924 blev alterskranken og pulpiturets brystning fornyet.[67] Restaureringen 1960-63 indebar mindre ændringer i inventarets opstilling, ligesom det blev malet.[12]

Alterbordet (jf. fig. 24), 1700-1800-tallet(?), er en kasse af fyrretræ med tilsvarende plade, 184×71,5 cm, 99 cm høj,[68] der har to skabe med skydelåger i bagsiden. Bordet er malet mørkegråt, og de tre sider mod kirkerummet er helt dækket af et *alterklæde* med små tern i grønne nuancer, formentlig det, der blev vævet 1963 af Kirsten og John Becker, Holte.[21]

†*Alterklæder*. 1) 1769, skænket af konferensråd Erik Skeel von Holsten til Arreskov og Gelskov. Klædet var af fløjl med galoner.[10] 2) 1853,[15] af rødt klæde.[12] 3) 1871, af rødt silkefløjl med kors og borter af guldgaloner.[69] 4) (Jf. fig. 21), 1890,[17] med kors af guldgaloner. 5) 1904,[20] med guldkors.

Fig. 23. Knæleskammel nr. 1, formentlig 1700-tallet (s. 3766). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Kneeler no. 1, presumably 1700s.*

Alterdug, nyere, af hvidt bomuld med kristne symboler i broderie anglaise langs kanten: kalk, stjerner og kors.

Alterbryn, 1988, udført af Inge Pedersen og skænket af denne og tidligere statshusmand Aage Hansen;[46] et hvidt kniplingsarbejde med kors i spidsbuede felter. Brynet ligger under alterdugen.

†*Alterduge*. 1) Omtalt 1662.[22] 2) Anskaffet 1674 sammen med en messeskjorte for 23 mark.[22] 3) Omtalt 1862, hvid, med kniplingskant.[12]

Knæleskamler. 1) (Fig. 23), formentlig 1700-tallet, med svejfet sarg og ben. Skamlen er grålamalet med nyere betræk af lyst stof, fastgjort med søm. 1871 skulle den betrækkes med rødt fløjl og guldgaloner, svarende til alterklædet (jf. fig. 21).[69] Hensat på loftet. 2) 1963,[21] betrukket med lysebrunt skind som alterskranken.

Altertavle (fig. 25), o. 1710-20, tilskrevet billedhugger Michael Tuisch,[70] med maleri fra 1911 i storfeltet. Den senbarokke tavle er arkitektonisk opbygget og består i sin nuværende tilstand af storstykke med gesims og postament (postamentfeltet fornyet). Storfeltet flankeres af parvise korintiske pilastre med todelt skaft med spejlfyldinger, foran hvilke står korintiske frisøjler, der hviler på postamentfremspring med blomsterklaser, ophængt i sløjfer. Feltet, der er udvidet ned i det oprindelige postament, har akantusprydet ramme, som foroven afsluttes af en svejfet bue med spinkelt akantusslyng i gennembrudt arbejde i sviklerne. Gesimsen er forkrøppet og bærer over gesimsfremspringene små segmentgavle, som må have flankeret et †topstykke.

Tavlens staffering i blå og grønne farver med forgyldte detaljer er udført af Ernst Trier i forbindelse med restaureringen 1963.[66] Bagsiden er mørkegrå som alterbordet. Den antagelig oprindelige staffering omfattede marmorerede søjler med forgyldte ornamenter og forgyldning på akantusrammen.[71] Endvidere fandtes (oprindelige?) †indskrifter i form af tre skriftsteder, malet med lys fraktur henholdsvis på gesimsens frise og i to profilerede felter i postamentet (jf. fig. 21), hvis henvisninger blev afskrevet af Niels Ringe

Fig. 24. Korets indre set mod øst. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Interior of the chancel looking east.*

o. 1830: »Joh Evang C 2V 25« (Joh. 2,25), »Luc 2 Cap 14V« (Luk. 2,14) og »Luc 1 cap 68 v« (Luk. 1,68).[72] 1880 blev altertavlen malet 'i lighed med prædikestolen'; antagelig en egetræsmaling.[73] O. 1924 blev søjlerne malet hvide (jf. fig. 42).

Altermaleriet (jf. fig. 25 og 59), 1911, *Jesus hos Martha og Maria* (Luk. 10,38-42), malet af Viggo Bang, er en kopi efter Anton Dorphs maleri fra 1874 i Skt. Stefans Kirke i København og skænket af lensgreve Albrecht Christopher Carl Ludvig Schaffalitzky de Muckadell ved overgangen til selveje.[74] Olie på lærred, lysmål 138×99 cm, indsat i den oprindelige storfeltsramme, der samtidig blev gjort højere (jf. ndf.). Jesus, i rød kjortel og blå kappe, sidder med venstre hånd løftet i en talende gestus og blikket vendt mod Martha, der er vist rygvendt i lys gråviolet kjole med blåt skærf stående i en døråbning. Ved hans fødder sidder Maria i hvid kjole og brun kappe, hengivent lyttende. Over deres hoveder vokser vinløv; bag hjørneindsnittenes gennembrudte akantus er sort baggrund.[75]

(†)*Altermalerier*. 1) (Fig. 26), *Hyrdernes tilbedelse*, begyndelsen af 1600-tallet, udført i olie på træ, 39×31 cm (lysmål 33×25 cm), baseret på et kobberstik af Johann Sadeler (†1600) udført efter et maleri af Hans von Aachen fra 1591.[76] Maleriet er 1990 indsat i en sort og grå profilramme af fyrretræ; en lodret revne går gennem hele fladen. Jesusbarnet ligger i en krybbe i et rum med flisegulv, omgivet af talrige personer. Til venstre knæler Maria med hænderne samlet i bøn, og bag krybben en kvinde med hænderne krydset foran brystet og himmelvendt blik. Omkring den centrale gruppe står eller knæler flere personer og dyr, deriblandt Josef og nogle hyrder. Forrest i billedet er en rygvendt kvinde med et lille barn på armen. Figurerne er klædt i rødt, violet, grønt, brunt og gyldent. Over motivet svæver to småengle i en lysåbning mellem mørke skyer.

Maleriets proveniens er uvis. Det er malet på en tynd, krideret egetræsplade, som er beskåret i højden både foroven og forneden, mens bredden er intakt, og det må oprindeligt have indgået i en anden sammenhæng.[77] Det kunne muligvis stamme fra en i øvrigt ukendt †altertavle i †kapellet på Fjællebro, der efter alt at dømme blev indrettet i 1620'erne (jf. s. 3611), men intet er overleveret om dette.

Antagelig i 1800-tallet blev maleriet indsat i altertavlens postamentfelt (jf. fig. 21),[78] og beskæringen af det kan være sket i denne forbindelse. 1911 blev det taget ud og ophængt på skibets nordvæg i en forgyldt ramme (jf. fig. 42); det blev siden flyttet til korets nordmur.[79] 1990 blev enkelte brud i træet udbedret og overfladen renset, hvorefter det blev indsat i sin nuværende ramme og ophængt på sydvæggen øst for døren til våbenhuset.[79]

2) (Fig. 27), *Bønnen i Getsemane*, anden halvdel af 1700-tallet?,[80] olie på lærred, 137×119 cm (lysmål 123×105 cm), udført efter malerier af Hendrik Krock (†1738) fra 1714 i Vemmetofte (*DK Præstø* 511) og fra 17?5 i Helsingør Skt. Marie Kirke (*DK Frborg* 441). Maleriet blev 1990 indsat i en sort og forgyldt profilramme. Jesus, med tårer fra øjenkrogen og klædt i hvidlig kjortel og blå kappe, knæler på klippen med udslåede arme og blikket rettet mod en blåklædt engel, der svæver foran ham. Englen har en brændende kalk i den fremstrakte højre hånd og peger med venstre mod et kors i en lysåbning omgivet af skyer. Øverst til højre er tre svævende putti, hvoraf den ene har to nagler i den ene hånd og en i den anden, og talrige andre småengle, malet i brunlige nuancer, titter frem bag skyerne. I forgrunden sover tre disciple, klædt i lyse kjortler og brune og røde kapper. I de øvre hjørner er sekundære hjørneindsnit malet med mørk farve, svarende til storfeltets ramme.[81]

Maleriet hang angiveligt oprindeligt i †kapellet på Fjællebro (s. 3613).[82] Det må være overført til kirken efter 1800, da kapellet blev nedlagt, og indsat i altertavlen, hvor det har erstattet det oprindelige †altermaleri (jf. fig. 21). O. 1830 beskrev Niels Ringe det som »sjelden smukt malet«,[83] men

Fig. 25. Altertavle, o. 1710-20 (s. 3766), med maleri fra 1911 af Jesus hos Martha og Maria, en kopi efter Anton Dorph, malet af Viggo Bang og skænket af lensgreve Albrecht Christopher Carl Ludvig Schaffalitzky de Muckadell (s. 3768). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Altarpiece, c. 1710-20, with altar painting from 1911, Jesus with Martha and Mary, a copy after Anton Dorph, painted by Viggo Bang and donated by Count Albrecht Christopher Carl Ludvig Schaffalitzky de Muckadell.*

Fig. 26. Hyrdernes tilbedelse. (†)Altermaleri nr. 1, begyndelsen af 1600-tallet (s. 3768). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Adoration of the Shepherds.* (†)*Altar painting no. 1, beginning of 1600s*.

i slutningen af 1800-tallet omtales det som 'slet' og 'tarveligt',[84] og man ønskede et nyt alterbillede, udført af en kunstner.[17] 1911 blev maleriet udtaget af altertavlen, en oprindelig sammensyning af lærredet på midten blev skåret bort og de to halvdele klæbet sammen med lærred på bagsiden. På forsiden blev der påklæbet en ramme af sort karton med gylden ornamentik, så billedlysningen svarede til altertavlens storfelt.[85] Det blev ophængt vestligt på nordvæggen i en sortmalet ramme.[80] Ved en restaurering 1990 blev kartonrammen fjernet og en delvis opmaling afrenset, mens de sekundært påmalede hjørneindsnit foroven blev bibeholdt. Samtidig blev prydrammen fornyet, og maleriet blev genophængt på samme sted.[79]

Tilblivelse og ændringer. Altertavlen kan tilskrives den i Riga fødte billedskærer Michael Tuisch i kraft af sin lighed med den signerede og arkivalsk dokumenterede altertavle fra 1717 i Odense Skt. Hans Kirke (*DK Odense* 1848) og med altertavlen i Kølstrup fra 1713, der dannede model for Odense-tavlen (*DK Odense* 4221).[86] Tavlen har oprindeligt haft et †topstykke,[87] muligvis af uregelmæssig form som topstykkerne på tavlerne

Fig. 27. Bønnen i Getsemane. (†)Altermaleri nr. 2, anden halvdel af 1700-tallet, kopi efter maleri af Hendrik Krock (s. 3768). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *The Agony in the Garden*. (†)*Altar painting no. 2, second half of 1700s, copy after painting by Hendrik Krock*.

i Kølstrup og Odense og sandsynligvis med et †topfeltsmaleri. En sammenligning med disse giver mulighed for, at tavlen oprindeligt kan have været prydet med en række dekorative †elementer (vinger eller guirlander på storstykket, postamentudvidelser med frifigurer, småengle på gesimsens segmentgavle og en topfigur af Kristus med sejrsfanen). Om de oprindelige †*altermalerier* i stor- og formentlig også topfeltet vides intet. De har sandsynligvis som på tavlerne i Kølstrup og Odense været udført i olie på træ, nok af en lokal maler (jf. *DK Odense* 1354 f. og 4225).[88]

I begyndelsen af 1800-tallet blev det oprindelige †storfeltsmaleri erstattet af (†)altermaleri nr. 2 (*Getsemane*). (†)Altermaleri nr. 1 (*Hyrdernes tilbedelse*) kan være indsat i postamentet samtidig (jf. dog note 78), ligesom †topstykket og eventuelle andre ornamenter kan være fjernet. 1911 blev det nuværende maleri indsat i storfeltet, hvis akantusramme blev forøget med et ca. 24 cm højt, nyskåret stykke foroven i hver side. Maleriet af *Hyrdernes tilbedelse* blev udtaget af postamentet, der udførtes et nyt, lavere postamentbræt hvorpå en †indskrift malet med lys antikva på sort bund.

Fig. 28-29. Maria med barnet. ⋆Figur fra †sidealtertavle, o. 1250 (s. 3772). 28. Set fra siden. 29. Set forfra. I privateje. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Virgin and Child. ⋆Figure from †side altarpiece, c. 1250. 28. Seen from the side. 29. Seen from the front.*

Øverst tilføjedes et halvcirkulært (†)topstykke med Georgskors i relief (jf. fig. 42 og 59). Stykket, 43×85 cm, er hvidmalet og har en forgyldt glorieskive i korsskæringen. Det må være nedtaget ved restaureringen o. 1960 og henligger nu på loftet.

†*Altertavle*, omtalt 1589 af biskop Jacob Madsen: »Tafflen: den gamble holler Christus død i Skød«.[89] Der var sandsynligvis tale om en senmiddelalderlig altertavle med en fremstilling af *Nådestolen*: Gud fader, der holder den døde Kristus foran sig.

En sjælden ⋆*alterfigur* af Maria med barnet (fig. 28-29), et relativt groft arbejde fra o. 1250, stammer fra et †sidealter og er nu i privateje.

Der er tale om en klassisk *Sedes Sapientiæ*-fremstilling (Visdommens trone). Maria støtter som mor sønnen, der sidder på hendes knæ, og som gudsmoder tjener hun som trone for inkarnationen af den guddommelige visdom eller Ordet.[90] Maria, 57 cm høj, sidder rank og frontal med let frembøjet hoved på et tronsæde med Jesusbarnet på venstre knæ og de parallelle underben hvilende på et syvsidet, let hvælvet fodstykke. Med venstre

hånd støtter hun barnet, og i højre hånd holder hun grebet af et nu manglende †scepter. Af Marias krone, en henvisning til hendes status som himmeldronning, er bevaret det meste af ringen, der fortil har en cirkulær fordybning og ved siderne to bredovale, der må have rummet bjergkrystaller; over fordybningerne har været kroneblade. Håret, der dækker ørerne, har bølget forkant og falder glat ned i nakken. Ansigtet er ovalt med lav pande, spidsovale øjne, svajet næse og lille mund. Hun er klædt i kjole med trekvartlange ærmer og rund halskant, der falder glat foran kroppen og danner hængefolder ved underbenene; folderne bukker ud over de runde skosnuder og lægger sig lidt ud over fodstykket. Over kjolen bærer hun en kappe med vide ærmer, der dækker venstre skulder, mens den i højre side danner en bue om skulder og arm og forneden lægger sig langs benenes ydersider. Jesusbarnet sidder med bøjede ben og hviler de bare fødder på morens højre knæ. Hovedet er afflækket bag til i venstre side og højre hånd mangler. Med venstre hånd holder han en bog mod låret, et symbol på Kristus som Ordet, mens højre underarm er løftet, formentlig i en velsignende gestus. Han har bølget hår og ansigt som moren, munden har antydning af smil, og han er klædt i en lang kjortel med lange ærmer; i halsudskæringen er en bredoval indfatning til en bjergkrystal. Tronsædet har foroven et hulkantet fremspring over en omløbende rundstav, og på sædet ligger en pude.

Marias krone har en 6,5 cm dyb nedboring, og figurens bagside er hulet. Bagkanten er plan med sømhuller, og i fodstykkets underside er vistnok rester af tre dyvler fra en fæstnelse til et †rygbræt (dorsale) eller et †alterskab (tabernakel eller helgenskab). Gennem Marias bryst er et sekundært fæstnelseshul, og barnets nu manglende baghoved har været forsøgt fæstnet med små dyvler.

Staffering. Figuren står med en staffering med oliefarver formentlig fra begyndelsen af 1900-tallet. Maria har lys hud og forgyldt hår og krone, hendes kjole er forgyldt og kappen grøn med gyldne kanter, skoene er røde ligesom tronsædet og fodpladen grøn. Barnet er malet som moren; dets kjortel er grøn med gyldne kanter. På Marias højre kind er farven skallet af. Under bemalingen

Fig. 30. Altersæt, sammensat af dele fra forskellig tid. Kalkens knop og skaftled er antagelig fra o. 1350-1400, foden senmiddelalderlig og bægeret fra nyere tid. Disken kan være fra 1600-tallet (s. 3774). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Altar set, composed of pieces from different times. Knob of chalice and shaft element presumaby from c. 1350-1400, foot Late Medieval and cup from more recent times. The paten may be from the 1600s.*

Fig. 31. *Sygesæt nr. 1, 1688, udført af Helle Andersen, Odense (s. 3774). I Svendborg Museum. Foto Inger Marie Helgasdatter Mulvad 2021. – **Communion set for the sick no. 1, 1688, made by Helle Andersen, Odense.*

er vistnok stumper af en formentlig senmiddelalderlig staffering på ret tynd kridtgrund, og muligvis anes desuden rester af en egetræsmaling fra 1800-tallet.[91]

Figuren er ældre end den nu stående kirke og må være overført fra en ældre †bygning eller tilført andetsteds fra. Der er formentlig tale om et lokalt arbejde, men der er ikke bevaret paralleller på Fyn, hvor figuren er den eneste bevarede Mariafigur fra tiden.[92] Den må oprindeligt have hørt til et †sidealter, sandsynligvis et baldakinalter med foldedøre, der kunne lukkes om figuren (tabernakel).[93] Figuren er ikke publiceret tidligere, men den er omhyggeligt beskrevet af Ebbe Nyborg 1995.[94] Formentlig har den været henlagt på kirkeloftet, men den omtales ikke i de skriftlige kilder.[95] 1923 tilhørte den sognepræsten i Nørre Åby,[96] og den har siden været i privateje.

Altersættet (fig. 30) er sammensat af dele fra forskellig tid: kalkens knop og skaftledene er antagelig middelalderlige fra o. 1350-1400, og foden kan være senmiddelalderlig, mens bægeret må være fornyet i nyere tid.[97] Disken kan stamme fra 1600-tallet.

Kalken er 17 cm høj. Den har sekstunget fod med riflet standkant samt fodplade, og på en af tungerne er fæstnet en støbt krucifiksfigur. Foden er drevet stejlt op mod skaftet, hvis nedre led er sekskantet med en profil forneden, mens det øvre er cylinderformet og glat. Den mellemfaldende knop er flad og lodret delt i skiftevis rundede og flade buklinger. Bægeret er glat med en vandret samling forneden, der vidner om en fornyelse. *Disken*, 13,2 cm i diameter, har på fanen et hjulkors med fligede korsender på skraveret bund. Sættet er angiveligt skænket 1769 af Erik Skeel von Holsten til Arreskov og Gelskov,[98] hvilket dog snarere må vidne om en reparation.[99]

En nyere *disk* af sølvplet, 10,9 cm i diameter, har riflet fane og fabriksmærke under bunden: »Frigast, Denmark«.

†*Altersæt*, omtalt 1662, af tin, bestående af kalk og disk.[22]

Oblatæske, 1863,[100] fra Bing & Grøndahl, af porcelæn, 6,2 cm høj, 13 cm i diameter, sort med forgyldt kors på låget. Fabriksmærke under bunden.

Sygesæt. *1) (Fig. 31), 1688, udført af Helle Andersen, Odense, af tin. Kalken, 7,5 cm høj, har cirkulær, profileret fod på fodplade med ombukket kant, konkave skaftled omkring en stor, profileret midtknop og lavt, bredt bæger. Under

Fig. 32. Sygesæt nr. 2, 1863, udført af Niels Christopher Clausen, Odense (s. 3775). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Communion set for the sick no. 2, 1863, made by Niels Christopher Clausen, Odense.*

fodens bund er et mesterstempel (fig. 60).[101] Disken, 13,8 cm i diameter, har graveret indskrift med versaler på fanen: »Wanting Kircke anno 1688«. Sættet var endnu i kirken 1886,[31] men 1918 blev det indleveret til Svendborg Museum af en privat, der 'for mange år siden' havde fundet det henkastet på Vantinge kirkegårds mødding (inv.nr. SOM 6.116 (disk) og 6.117 (kalk)).[102] Helle Andersen har også udført et sygesæt i Herringe Kirke (s. 3575).

2) (Fig. 32), 1863,[103] udført af Niels Christopher Clausen, Odense. Kalken, 9,5 cm høj, har cirkulær fod på fodplade. Foden er drevet stejlt op mod knoppen, skaftet er en cylinder, og bægeret har mundingsprofil og graveret Jesusmonogram i strålekrans. Under bunden er tre stempler: mesterstempel,[104] Odenses bymærke og lødighedsmærke. Disken, 7,6 cm i diameter, har glat fane og Jesusmonogram i strålekrans i bunden; under bunden er tre næsten udpudsede stempler, svarende til kalkens. Oblatæsken, 1 cm høj, 5 cm i diameter, har Jesusmonogram på låget og stempler under bunden som de øvrige dele. Sættet opbevares i et samtidigt futteral af træ beklædt med brunt skind og foret med rødt fløjl.

Alterkande, 1863,[105] fra Bing & Grøndahl, af porcelæn, 27, 5 cm høj. Kanden er sort med forgyldt kors; til den hører et hvidt låg med forgyldt knop. Tuden er klinket. Under bunden er fabriksmærke. Opbevares i graverbygningen.

†*Vinflaske*, 1662, af tin, indkøbt for 4 mark 6 sk.[22]

Vinskummeske (fig. 33), 1903, udført af Johannes Grønlund, Svendborg. Den 15,5 cm lange ske har aflange og cirkulære gennembrydninger

Fig. 33. Vinskummeske, 1903, udført af Johannes Grønlund, Svendborg (s. 3775). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Wine skimmer, 1903, made by Johannes Grønlund, Svendborg.*

Fig. 34. Alterstager, o. 1550 (s. 3776). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Altar candlesticks, c. 1550.*

i laffet og graveret bladornamentik på skaftet. På skaftets bagside er tre stempler: guardejnmærke for Simon Groth, mesterstempel,[106] og Svendborgs bymærke med årstal »03«.[107]

Alterskål, 1903,[15] fra Bing & Grøndahl, af porcelæn, 9,5 cm høj og 10 cm i diameter, sort med forgyldt kors. Fabriksmærke under bunden. Anskaffet sammen med en tilsvarende †*skål*.[108] Opbevares i graverbygningen.

Alterstager (fig. 34), o. 1550, af messing. Den ene stage, rødlig i godset, er 38,5 cm høj inklusive lysepig (35 cm høj uden), og foden måler 18,3 cm i diameter. Foden er høj med fremspringende rundning foroven, og det cylinderformede skaft har tre ringe, hvoraf den nederste er en rundstav, mens de andre er skarpe; den midterste ring er størst. Lyseskålen er dyb og profileret. Den anden stage, 40 cm høj inklusive lysepig (36 cm høj uden), fodens diameter 20 cm, ligner den første, men foden og lyseskålen er blødere profileret, den nedre skaftring er mindre markant og den midterste større og skarpere med graverede profillinjer. Begge stager har ved overgangen mellem skaftet og lyseskålen et hul, antagelig fra da stagerne 1928 blev omdannet til el.[109]

Syvstage (fig. 35), 1957, udført hos kunstmed Knud Eibye, Odense, skænket af Kathrine og Hans Peder Pedersen. Af messing, 28,5 cm høj. Stagen har to fligede arme, som bærer syv profilerede lyseskåle med cylinderformede lysholdere; den hviler på to cirkulære fodplader. Forneden på den ene arm er et mesterstempel: »Knud Eibye«, og på den ene fodplade er giverindskrift med skriveskrift: »Skænket til Vantinge Kirke af Kathrine & Hans Peder Pedersen 1957«.

Andre stager. 1) (Fig. 36), begyndelsen af 1900-tallet,[110] fremstillet af L. Hjorths Terracottafabrik, Rønne, af sortbrændt terrakotta, 18,5 cm høj, i nyromansk stil med reliefudsmykning. Den nærmest fonteformede stage har cirkulær, kuplet fod og bred, rundet lyseskål med plads til et stort lys i midten omgivet af tre små lys i randen; begge dele er prydet med rankeværk med liljer. På det cylinderformede skaft er tre ridende figurer i hver sin portalindramning; en gengivelse af de hellige tre kongers hjemrejse, kopieret efter døbefonten i Aarkirkeby *(DK Bornholm* 166). Stagen står i en niche i nordvæggen.

2-3) 1913, skænket af lærer, kirkesanger R. Hansen og hustru.[111] Af messing, trearmede med cirkulær fod, gennembrudt skaft og vaseformede lyseholdere over flade lyseskåle. Stagerne stod oprindeligt på alteret (jf. fig. 42 og 59); nu står den ene i våbenhuset, den anden i graverbygningen.

Fig. 35. Syvstage, 1957, udført hos kunstmed Knud Eibye, Odense, og skænket af Kathrine og Hans Peder Pedersen (s. 3776). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Seven-branched candlestick 1957, made by metalwork artist Knud Eibye, Odense, and donated by Kathrine and Hans Peder Pedersen.*

Fig. 36. Lysestage, begyndelsen af 1900-tallet (s. 3776). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Candlestick, beginning of 1900s.*

1662 havde kirken to †*bibler*.[22] 1) En bibel i folio. 2) Hans Svanings bibel (udg. 1647), i oktav.

Alterbordskrucifiks (fig. 37), 1916, skænket af sognepræst Johannes Fog. 40 cm højt. Den slanke Kristusfigur, af messing, hænger i strakte arme, hovedet falder mod højre skulder, mellemgulvet er indtrukket, knæene bøjede og højre fod lagt over venstre. Lændeklædet er bundet på højre hofte med lang snip. Korset og den profilerede sokkel er af sortmalet træ; foroven på korset er fastgjort et skilt af messing med indskrift med reliefversaler: »INRI«. Krucifikset står på triumfvæggens fremspring over døbefonten (jf. fig. 22).

†*Messehagler*. 1) Omtalt 1662, af blomstret kaffa (fløjl).[22] 2) Omtalt 1862.[12] 1867 var hagelen hullet og burde repareres eller fornys.[20] 3)1890.[17]

†*Messeskjorter*. 1) Omtalt 1662.[22] 2) Anskaffet 1674.[22]

Alterskranke (jf. fig. 24), 1924, udført af tømrermester Hans Jørgen Hansen, Vantinge.[110] Den femsidede skranke har gitter af slanke balustre med skaftringe under en flad, profileret håndliste; forsargen har æselrygbuede arkader hvorimellem udsparede cirkelfelter med stjerner, alt i lavt relief. Skranken afsluttes i hver side af en mægler med affasede hjørner, der bærer en drejet vase. Skranken er brunviolet med forgyldte profiler; på knæfaldet er hynder med lysebrunt skind.

†*Alterskranke* (jf. fig. 21), uvis datering, tidligst omtalt i 1820'erne, da knæfaldet ønskedes ombetrukket.[112] Skranken, der bestod af kegleformede balustre under en håndliste samt et knæfald, var opstillet tværs over koret fra væg til væg og kunne åbnes midtfor; 1862 var der opsat to †lamper på den, som flankerede åbningen.[110] 1836 skulle gitteret repareres,[112] 1853 trængte både gelænderet og knæfaldet til reparation,[15] og atter 1871 skulle skranken repareres.[20] 1880 blev den egetræsmalet med bronzerede balustre,[20] og 1897 blev knæfaldets hynder betrukket med rødt plys.[113] Alterskranken blev nedtaget 1924.[46]

Fig. 37. Alterbordskrucifiks, 1916, skænket af sognepræst Johannes Fog (s. 3777). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Communion table crucifix, 1916, donated by parson Johannes Fog.*

Døbefont (fig. 38), romansk, med fod af rødlig granit og kumme af grovkornet, grå granit; samlet højde 93 cm. Foden, 27 cm høj, er et terningkapitæl med hjørnehoveder og glatte sidefelter. Kummen, 85 cm i diameter, har under mundingen et svagt fremspringende bælte med rankeslyng i relief over en rundstav og afsluttes forneden af et diminutivt cylinderskaft.

1882 skulle den renses for oliemaling,[17] men kumme og skaft har spor af hvid og lysegrå maling, og på foden ses desuden rester af brunrød og sort farve langs den nederste kant; flest spor er bevaret på den nordvendte side (sammenlign med Herringe s. 3579). Øverst på kummen er spor af rust, antagelig efter et †fontelåg.

Den forholdsvis store font tilhører en undergruppe af den såkaldte Storebæltstype sammen med fontene i bl.a. Stenstrup (s. 2156), Gislev og Gudbjerg (Gudme Hrd.), der ligeledes har mundingsbælte med bladranke.[114]

Fonten er ældre end den nu stående kirke og må være overført fra en †forgænger eller tilkommet andetsteds fra. Ved biskop Jacob Madsens visitats 1589 stod den i koret.[13] 1963 blev den flyttet fra korets nordvesthjørne til sin nuværende plads i skibets nordøsthjørne.[36]

Fig. 38. Døbefont, romansk (s. 3778). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Romanesque font.*

Fig. 39. Dåbsfad, 1500-tallet (s. 3778). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Baptismal dish, 1500s.*

Dåbsfad (fig. 39), et Nürnbergarbejde fra 1500-tallet, 49 cm i diameter, af en velkendt type med en drevet fremstilling af Bebudelsen i bunden, omgivet af to borter med majuskelindskrift.[115] Yderst er en bort af stemplede blade. På fanen er to stemplede borter, inderst træer, yderst blade, samt et sekundært graveret våbenskjold for slægten Kaas (Sparre) ledsaget af næsten udpudsede initialer »NKF« (fig. 61).[116] Fadet har spor efter reparationer ved fanens yderkant, i den ene side af bunden og på undersiden af bebudelsesrelieffet. Lignende fade findes i adskillige kirker, sammenlign f.eks. med Herringe (s. 3580).

Dåbskande, 1957, af messing, 32 cm høj, med cirkulær fod, der er drevet stejlt op mod det kugleformede korpus, og let kuplet låg med korsformet lågknop. På foden er indskrift med graveret skriveskrift: »Skænket til Vantinge Kirke af Kathrine & Hans Peder Pedersen 1957«.

†*Dåbskande*, omtalt 1862, af tin.[12]

Fig. 40. Kristusfigur fra (†)korbuekrucifiksgruppe, o. 1475-1500, på korstræ fra 1923 (s. 3779). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Christ figure from* (†)*chancel arch crucifix group, c. 1475-1500, on cross from 1923*.

Af en (†)*korbuekrucifiksgruppe* (fig. 40-41), o. 1475-1500, er bevaret en Kristusfigur og en Johannesfigur, mens Mariafiguren og det oprindelige korstræ er bortkommet. Det nuværende korstræ er fra 1923 (jf. ndf.).

Kristusfiguren (fig. 40), 105 cm høj (118 cm til fingerspidserne), hænger tungt i skrå, strakte arme. Hovedet, der bærer en stor, turbanlignende krone, hvis indborede torne er faldet af, er drejet og hælder mod højre. Øjnene er halvt lukkede

Fig. 41. Johannesfigur fra (†)korbuekrucifiksgruppe, o. 1475-1500 (s. 3780). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *John figure from* (†)*chancel arch crucifix group, c. 1475-1500.*

og munden åben, det korte skæg tvedelt (spidserne er brækket af) og håret, der er skåret som en sammenhængende flage næsten uden enkeltheder, falder glat frem over højre skulder. Kroppen er slank med markerede ribben og stort sidesår i højre side over det indtrukne mellemgulv, benene er parallelle med let bøjede knæ, og højre fod er lagt over venstre. Lændeklædet er bundet midtfor med nedhængende snip ved højre hofte. I figurens bagside er en udhulet rende, ca. 7 cm bred og 5 cm dyb, der går fra armhøjde ned gennem lændeklædet, og armenes bagside er flad.[117] Figuren er fastgjort til et *korstræ* fra 1923 (jf. ndf.), ca. 174 cm højt, med en påsømmet skriftrulle med »INRI« foroven.

Johannesfiguren (fig. 41), 79 cm høj, står på en femsidet fodplade med let frembøjet hoved. Det lange, bølgede hår falder bag skuldrene i regelmæssige krøller, panden er høj under det korte pandehår, øjnene store, næsen markant og lige over den lille mund og runde hage. Han er klædt i en kjortel, som forneden falder i folder ud over fodstykket og skjuler hans venstre fod; i halsudskæringen er en blondekrave. Over skuldrene har han en kappe, der er åben over brystet og falder i lange, skrå folder ned over kroppen og benene og glat ned over ryggen; under de nederste, ombukkede folder ses tåspidserne af hans højre fod. Han holder højre hånd fladt mod livet, mens han med venstre hånd griber om en aflang genstand, måske snippen af en posebog. Øverst i figurens hoved er et tilproppet hul, og i fodpladen er et taphul.[117]

Begge figurer står med staffering fra 1923. Kristusfiguren har lys, grålig hud med få, mørkerøde blodstænk fra sårene, sort hår og skæg, mørkegrøn krone og blåt lændeklæde; korset er brunbejdset og skriftrullen hvid med sorte bogstaver. Johannes har lys, rødlig hud, sortbrunt hår, rød kjortel med hvid krave og blå kappe; fodpladen er sort.

Af den oprindelige staffering var ved en undersøgelse 1908 kun bevaret få spor: på Kristusfiguren noget af halsens hudfarve og af det brune på skægget, alt på tyk kridtgrund, og på Johannesfiguren kun et par pletter på halsen.[117] Begge figurer havde desuden rester af yngre farvelag, der på Kristusfiguren var bevaret 'hist og her' og bl.a. omfattede lidt guld på lændeklædet, og på Johannesfiguren grønt på kjortlen og rødt på kappen.[117]

Figurerne stammer fra en krucifiksgruppe, der har været opsat foran korbuen; det oprindelige korstræ og Mariafiguren er som nævnt gået tabt. 1886 fandt J. B. Løffler figurerne af Kristus og Johannes henlagt på våbenhusets loft; han betegnede dog Johannesfiguren som en Mariafigur.[118] 1908 blev figurerne besigtiget af museumsassistent M. Mackeprang, Nationalmuseet, der fandt,

Fig. 42. Indre set mod øst, efter 1924. I Museum Odense. – *Interior looking east, after 1924.*

at Kristusfiguren var stærkt medtaget og træet frønnet, armene, der havde været tappet på, var faldet af og meget ormstukne, fingerspidserne var brækkede, og tåspidserne manglede på nær to. Johannesfiguren var i bedre stand, om end træet var frønnet (jf. fig. 43).[117] Mackeprang foreslog, at figurerne blev overladt Stiftsmuseet i Odense (Museum Odense), hvilket dog ikke skete.

1923 blev figurerne på menighedsrådets initiativ istandsat af billedskærer Lindballe, Skårup.[119] Ved istandsættelsen må Kristusfigurens arme være fastgjort, de manglende dele nyudført og figuren monteret på et nyt kors. Til Johannesfiguren blev udført en konsol af bejdset træ, og begge figurer blev malet. Krucifikset blev ophængt østligt på nordvæggen, mens Johannesfiguren blev ophængt på sydvæggen øst for døren (jf. fig. 42).

Fig. 43. Kristus og Johannes. Figurer fra (†)korbuekrucifiksgruppe, o. 1475-1500 (s. 3779). Foto M. Mackeprang 1908. I NM. – *Christ and John. Figures from (†)chancel arch crucifix group, c. 1475-1500.*

Fig. 44. Prædikestol, 1877, med genanvendte bøjler sandsynligvis fra 1653 (s. 3782). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Pulpit, 1877, with re-used hoops, probably from 1653.*

Prædikestol (fig. 44), 1877,[17] med tre genanvendte bøjler på postamentet fra en †prædikestol, formentlig fra 1653 (jf. ndf.). Kurvens fire fag er adskilt af små halvsøjler med tilnærmede korintiske kapitæler og konkave baser; de bærer retkantede led med rosetter og svejfede, modstillede konsolled med kannelering. Storfelterne har profilerede rammer. På postamentets hjørner er bøjler med bruskværksornamentik (genanvendte), og fodlisten er karnisprofileret. Frisens hjørner har glatte bøjler, kronlisten er prydet med borter af trekanter og ovaler, og håndlisten er glat. Kurven hviler på en muret, hvidkalket sokkel, og opgangen er en ligeløbstrappe af eg fra 1884 langs korets sydvæg.[17]

Prædikestolen er siden 1963 malet i blå og grønne farver med forgyldte detaljer samt indskrifter med forgyldte versaler i alle felter. I storfelterne er salmevers, i postamentfelterne digternes navne og i frisefelterne de kristne højtidsdage, som salmerne omhandler. Fra opgangen: 1) Første strofe af *Mit hjerte altid vanker*; i postamentfeltet »H. A. Brorson«, i frisefeltet »Julenat«.[120] 2) Salmen *Skriv dig, Jesus, på mit hjerte*; i postamentfeltet »Thomas Kingo«, i frisefeltet »Langfredag«.[121] 3) De to første strofer af *Nu ringer alle klokker mod sky*; i postamentfeltet »B. S. Ingemann«, i frisefeltet »Påskemorgen«.[122] 4) Fjerde strofe af *I al sin glans nu stråler solen*; i postamentfeltet »N. F. S. Grundtvig«, i frisefeltet »Pinsedag«.[123] Indvendig er kurven mørkegrå.

Prædikestolen har antagelig oprindeligt været egetræsmalet svarende til farvesætning af bl.a. †stole og pulpitur (jf. ndf.). 1884 blev opgangen fornyet,[17] 1890 blev den opmalet,[17] og 1901 blev en ramme, der var rådden, repareret.[20] Prædikestolen er opsat i skibets sydøsthjørne med opgang gennem triumfmuren.

†*Prædikestole*. 1) Omtalt 1589 af biskop Jacob Madsen, opstillet samme sted som den nuværende neden for koret i skibets sydøsthjørne med opgang gennem triumfmuren.[124]

2) Antagelig o. 1653 (jf. †indskrift ndf.), af egetræ med fyldinger af fyrretræ.[12] Niels Ringe noterede o. 1830, at prædikestolen var 'smukt billedhuggerarbejde', og at der på den stod (sandsynligvis malet) »3 a 4 simple Mænds Navne som Niels Knudsen osv. og Anno 1653« (†indskrift).[125] Tre bøjler med bruskværksornamentik er genanvendt i den nuværende prædikestol (jf. ovf.). 1824 skulle nogle lister, der var faldet af, sættes på, og o. 1830 bemærkes, at de nye dele skal males.[112] 1862 nævnes, at fyldingerne var blåmalede.[71] Prædikestolen var opsat samme sted som forgængeren med opgang gennem triumfmuren.[56]

†*Prædikestolsbeklædninger* omtales fra o. 1862 og udskiftes jævnligt.[65] 1871 var den af rødt fløjl.[126] Ny beklædning anskaffedes 1890 (jf. fig. 21)[17] og 1924 (jf. fig. 42).[46]

Stolestaderne (jf. fig. 45), 1889,[17] har 110 cm høje, glatte endegavle med pyramideafdækning over en vandret profil samt fyldingsryglæn.[127] Stolene er opstillet med 13 i hver side; de er blåmalede med forgyldt profil på gavlen, og på sæderne ligger gule hynder.

1904 blev ryglænene trukket lidt tilbage, og 1905 blev staderne egetræsmalet.[20] O. 1924 fandtes der 15 stole i nord og 12 i syd.[110] 1963 blev de to forreste stole i nordsiden samt en halv stolerække, der stod i korbuen, taget ned for at gøre plads til døbefonten; i stedet opsattes en bænk langs nordvæggen.[128]

†*Stolestaderne*, antagelig o. 1600 (jf. †præste- og degnestole nr. 1-2), er tidligst omtalt 1669, da nogle stole blev repareret.[22] I 1820'erne skulle itugåede stole istandsættes, og o. 1830 ønskedes 'det nye' på stolene malet.[112] 1862 var antallet af stole 31,[12] og de to forreste havde låger.[47] 1863 blev stolene forsynet med rygstød og fodskamler,[65] og 1880 blev de egetræsmalet.[73] 1888 fandt man, at de stod så tæt, at de var højst ubekvemme, hvorfor to-tre stole i hver side skulle fjernes og sæderne gøres bredere på de resterende.[17]

Præstestol (jf. fig. 24), 1963, foræret af arkitekt Magnus Bohn-Jespersen.[46] Af eg, i nygotisk stil med høj, spidsbuet ryg med hvirvelroset forneden og kors i gennembrudt felt foroven. På sædet er brunt skind. I korets nordøsthjørne.

En *degnestol* med to gavle, forpanel, skråpult og hylde er indrettet forrest i søndre stolerække ved prædikestolen.

†*Præste- og degnestole*. 1-2) Muligvis o. 1600, omtalt 1862, ved alteret.[12] 1881 blev stolene fornyet,[17] efter fig. 21 at dømme dog med genanvendelse af ældre gavle og låger fra o. 1600. Gavlene havde pålagt, kanneleret pilaster under en vandret profil, og lågerne havde arkader båret af pilastre med profilerede kapitæler. Stolene blev nedtaget 1904.[20] 3) Omtalt 1862, en lille stol til degnen i selve kirken.[12] 4) Begyndelsen af 1900-tallet,[20] med flettet ryg, opstillet i korets nordøsthjørne (jf. fig. 42).

†*Brudeskammel*, omtalt 1862.[12]

Tre *løse stole*, nyere, Børge Mogensen J39 ('Folkestolen'), af bejdset eg med flettet sæde. Stolene står i koret.

Bænke. 1-2) Antagelig 1700-tallet, ca. 380 cm lange, med svejfet forsarg og udsavede balusterben. De er malet lysegrå og står i våbenhuset (jf. fig. 13).

3-4) Muligvis 1700-tallet, anbragt på pulpituret og antagelig samtidige med dette (jf. ndf.). Bænkene, der er uden ryglæn og hviler på en rem langs sydvæggen, blev afkortet i forbindelse med opsætningen af orglet 1979.[21] De er malet lysegrå.

3) Omtalt 1862, en lang, grålmalet bænk uden ryglæn. Bænken stod i våbenhuset, men opbevares nu på loftet.[12]

To †*bænke*, omtalt 1862, i koret.[12]

Servante, 1903,[20] af metal, cylinderformet med låge i forsiden og hvilende på tre løvefødder. Servanten er hvidmalet udvendig og rødmalet indvendig; til den hører en spand og en potte af hvid emalje. Tilsvarende servanter findes i bl.a. Landet (s. 2669) og Bjerreby (s. 2744). Servanten stod

Fig. 45. Indre set mod vest. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Church interior looking west.*

oprindeligt bag alteret; den er nu hensat på loftet.

†*Kiste* til kirkens dokumenter, omtalt 1668, da der skulle anskaffes en ny nøgle til den.[19]

Pengeblok (fig. 46), o. 1750-1800, af eg, 86 cm høj, hvilende på en nyere komplettering med hulkelprofileret fodliste. Blokhuset, med rundstav forneden, er beslået med fire omløbende bånd af jern, hvoraf de to er hængslede over forsidens låge og lukkes over øskner. Et spir med øsken for enden er ført gennem dem og sikret med en hængelås. Blokhusets flade overside har jerndække med pengerille. Træet er bejdset, beslagene sorte. Blokken er opstillet ved våbenhusets nordvæg, vest for døren (jf. fig. 13).

†*Pengetavle*, anskaffet 1662.[22] Det kan være denne, der er omtalt 1862 og o. 1924.[129]

Pengebøsse (jf. fig. 7), o. 1850,[130] af blik, 16 cm høj, cylinderformet med hank på den ene side og hængslet låg hvorpå stor pengetragt. Bøssen lukkes med overfaldslukke (afbrækket) og låses af en lille, samtidig hængelås (beslaget er afbrækket). Opsat ved udgangen til våbenhuset.

Dørfløje. *Udvendige*. 1) (Jf. fig. 12), 1963,[131] enkeltfløj af bejdset eg med galvaniserede gangjern og dørgreb. I våbenhuset.

2) (Jf. fig. 15), 1982,[12] revledør af sortmalede brædder med stalddørslukning. I tårnet.

Indvendig (jf. fig. 7 og 13), 1863,[132] enkeltfløj med tre fyldinger mellem skibet og våbenhuset. Lysegrå med dørgreb af messing. Siden mod våbenhuset var oprindeligt egetræsmalet.

†*Udvendig dørfløj*, 1863,[131] en egetræsmalet dobbeltfløj med fyldinger i våbenhuset.

Pulpitur (Jf. fig. 45), 1700-tallet(?), med brystning fra 1924, udført af tømrermester Hans Jørgen Hansen, Vantinge.[67] Pulpituret hviler på fire tværbjælker, båret af ti piller, hvoraf de fire forreste har svejfede, udsavede kapitæler foroven. Brystningspanelet har æselrygbuede arkader båret af halvsøjler med skaftringe og stjerner under en flad, profileret håndliste, alt i lavt relief og svarende til alterskranken. Adgangen er i nordsiden via en trappe langs vestvæggen. Pulpituret er grønmalet med grønbrune halvsøjler med forgyldte skaftringe. Trappen er malet lysegrå med trin i blank eg.

Pulpituret er tidligst omtalt 1824, da der skulle laves en trappe til det.[112] 1829-31 skulle dets gulv repareres,[112] og 1864 skulle både gulvet, bjælkerne og fodstykkerne ved muren fornyes.[65] 1880 blev pulpituret egetræsmalet.[20]

Orgel (jf. fig. 45), 1979, med seks stemmer. Tegnet af arkitekt Lars Mindedal, Svendborg, bygget af Fyns Orgelbyggeri, Odense.[21] Disposition: Manual (C-g^3): Gedakt 8', Fugara 8', Principal 4', Rørfløjte 4', Gemshorn 2'. Anhangspedal (C-d^1).

Fig. 46. Pengeblok, o. 1750-1800 (s. 3785). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Money box, c. 1750-1800.*

Kobling: M-P. Svelle for manualværk. 2004 udvidet med forberedt, selvstændig pedalstemme: Subbas 16' ved Bruno Christensen og Sønner, Terkelsbøl. Orgelfacaden er grønmalet som pulpituret. På pulpitur i vest med østvendt facade og nordvendt spillebord.[133]

†*Harmonium*, på pulpituret.[134]

To *salmenummertavler* (jf. fig. 22), 1924,[135] antagelig udført af tømrermester Hans Jørgen Hansen, Vantinge, med profileret fodliste og trekantgavl, prydet af en stjerne i fordybet cirkelslag. Tavlerne er sortmalede og har løse cifre af messing til ophæng.

†*Salmenummertavler*, omtalt 1862, tre store, rektangulære sortmalede tavler til skydenumre (jf. fig. 21).[71] Tavlerne bar indskrift med lys fraktur: »Før Prædiken« og »Efter Prædiken«.

Præsterækketavler. 1) (Fig. 48), 1926,[46] af træ, 110×78 cm, i profileret ramme med svejfet overkant, der spejler rammen om altertavlens storfelt. Rammen er sortmalet med forgyldte profiler,

Fig. 47. Kirkestævnetavle, o. 1800 (s. 3786). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Parish meeting board, c. 1800.*

Fig. 48. Præsterækketavle nr. 1, 1926 (s. 3786). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Board listing parsons no. 1, 1926.*

selve tavlen er malet blå og præsternes navne er anført med gul skriveskrift. Tavlen blev restaureret 2005.[18] Den er ophængt på sydvæggen over døren til våbenhuset (jf. fig. 45).

2) O. 2000, af glas med indskrift med mørkegrå kursiv. På våbenhusets vestvæg.

Kirkestævnetavle (fig. 47), o. 1800, af træ, 33×19,5 cm, med rundbuet afslutning foroven. Tavlen er sortmalet med indskrift med lys skriveskrift: »Lyses til Kirkestævne«. Ophængt i våbenhuset.

Maleri (fig. 50), 1921, portræt af sognepræst Hans Agerbek (præst i Espe og Vantinge 1834-41), malet af Poul Steffensen, signeret i øverste venstre hjørne med sort »P St 1921«.[110] Olie på lærred, 76×66 cm (lysmål 61×51 cm), indsat i en profileret, forgyldt ramme. Brystbillede af Hans Agerbek i ornat, svarende til maleriet i Espe (s. 3728). 1990 blev maleriet renset og ferniseret.[79] Det hang tidligere på nordvæggen over for præ-

Fig. 50. Portræt af sognepræst Hans Agerbek, malet af Poul Steffensen 1921 (s. 3786). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Portrait of the parson Hans Agerbek, painted by Poul Steffensen 1921.*

dikestolen (jf. fig. 42), men er nu ophængt på vestvæggen under pulpituret.

Skulptur, o. 1913, stærkt formindsket kopi af Thorvaldsens Kristus, skænket af lærer og kirkesanger R. Hansen og hustru, Vantinge.[136] Figuren, 90 cm høj, er udført af kallipasta; hænderne er afbrækket. Den hvilede oprindeligt på et hulkelprofileret postament med indskrift med fordybede versaler: »Kommer hid til mig«, som nu står ved siden af den. Den var anbragt på en svejfet konsol i korbuens nordside (jf. fig. 42 og 59) og opbevares nu på loftet.

To *lysekroner* (jf. fig. 42 og 59), 1915,[137] af smedejern med kupler af hvidt glas; stærkt rustne. Hver krone har tre blus og består af en tunget krans, der med tre kæder er ophængt fra et kroneformet led. Kransen er prydet med firbladede rosetter og gennembrudte liljeformede opstandere; på dens inderside er fastgjort et messingskilt hvorpå giverindskrift med graveret skriveskrift: »Skænket af Børnene af afdøde Proprietær R. Hansen og Hustru Torbygaard Til kærligt Minde om vore Forældre«. Kronerne var oprindeligt til petroleum, men blev ombygget til el 1921. De blev nedtaget o. 1960[36] og hænger nu på loftet.

To †*lamper* (jf. fig. 21), o. 1900, til petroleum med skærm af hvidt glas, var ophængt i kirkens østende.

Ni *lampetter*, 1963,[36] toarmede, af messing med skærme af hvidt glas, er ophængt i kirken og ved

Fig. 49. Ligbåre, antagelig 1700-tallet (s. 3788). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Bier, presumably 1700s.*

Fig. 51. Klokke, 1832, støbt af I. C & H. Gamst, København (s. 3788). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Bell, 1832, cast by I. C & H. Gamst, Copenhagen.*

orglet (jf. fig. 22). Tre tilsvarende lampetter med en arm hænger i våbenhuset og ved prædikestolen.

Ligbåre (fig. 49), antagelig 1700-tallet,[138] af træ, 340×70 cm, 41 cm høj. Bærestængerne, der er let tilhuggede, forbindes af tre jernkæder samt to jernstivere. Stiverne er forsynet med en krog i den ene ende, som kan lukkes over en øsken på den modsatte bærestang. Når krogene løftes af, kan båren slås sammen. Benene er tvedelte med jernkæder. Båren har ingen spor af staffering. En lignende båre findes i Vester Åby (s. 3064), og en †båre kendes fra Espe (s. 3729). Båren opbevares på loftet.

Klokke (fig. 51), 1832, støbt af I. C. og H. Gamst. 68 cm i diameter. Om halsen er to bånd dannet af glatte rammelister. I det øvre er en akantusranke kantet af perlestav, i det nedre, smallere bånd står støberindskriften med versaler: »Støbt af I. C. & H. Gamst Kiøbenhavn anno 1832«. Ved overgangen til slagringen er tre lister. Klokken hænger i tårnkvisten mod syd.

†*Klokker.* 1) Formentlig senmiddelalderlig, afleveret ved indkrævningen af klokkeskatten 1528-29. Der var tale om en forholdsvis lille klokke med en vægt på 160 kg.[139]

2-3) Omtalt 1589; de hang i †klokkehuset (s. 3749).[23] 1662 havde kirken kun en klokke.[140] 1830 var den revnet;[112] 1831 blev den taget ned og sendt til omstøbning.

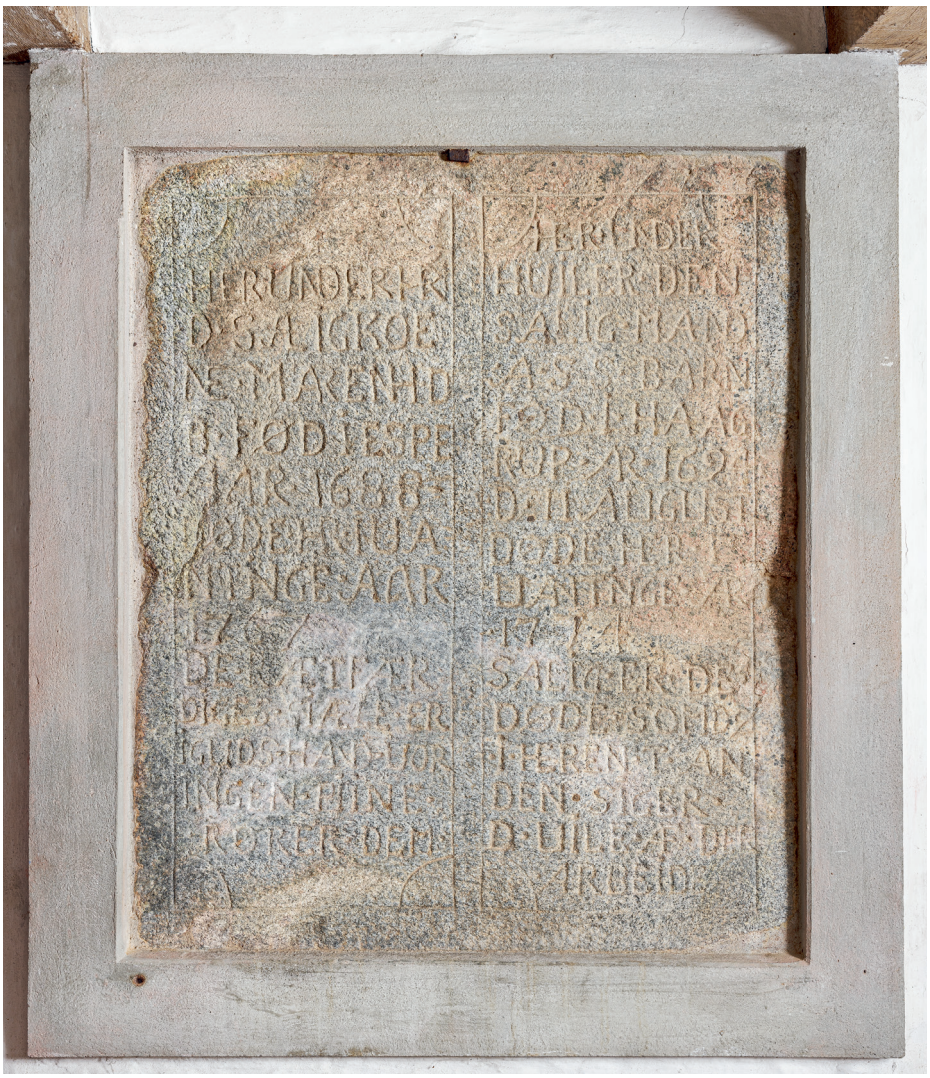

Fig. 52. Kirkegårdsmonument, o. 1767, over Maren Hansdatter (†1767) og Anders Sørensen (†1774) (s. 3789). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Churchyard monument, c. 1767, to Maren Hansdatter* (†*1767*) *and Anders Sørensen* (†*1774*).

GRAVMINDER

I kirken findes et kirkegårdsmonument fra o. 1767. På loftet henligger tre støbejernskors fra midten af 1800-tallet, som oprindeligt stod på kirkegården.

†*Gravsten* (fig. 54), romansk, af granit, et fragment, der målte ca. 98×35 cm. Fragmentet, der må have udgjort venstre side af stenen, havde affasede sider og en korsstav på en lille tue på fladen.[141] Løffler formodede, at der havde været et tilsvarende kors på den manglende del af stenen, som dermed antagelig havde været lagt over to personer.[142] 1886 og endnu i 1920'erne lå fragmentet foran tårndøren;[143] det er siden forsvundet.[144]

Kirkegårdsmonument (fig. 52), o. 1767, over Maren H(ans)d(atter), ✶1688 i Espe, †1767 i Vantinge, og A(nders) S(øren)s(en), ✶11. aug. 1694 i Hågerup, †1774 i Vantinge.

Liggesten af rødgrå granit, 122×100 cm, med indskrift med fordybede versaler i to højrektangulære skriftfelter med kvartcirkulære hjørneindsnit. Efter personalia følger skriftsteder (hen-

holdsvis Visd. 3,1 og Åb. 14,13). 1886 lå stenen på kirkegården som trin foran døren til våbenhuset.[31] I begyndelsen af 1900-tallet blev den opsat på våbenhusets vestvæg, indmuret i en 14 cm bred ramme af cement.[12]

(†)*Kirkegårdsmonumenter.* 1) (Jf. fig. 53), 1854, over Maren Kristensen, ★7. juli 1844, †15. jan. 1854, og Gertrud Marie Kristensen, ★2. dec. 1847, †22. jan. 1854.

Kors af sortmalet støbejern, 86×54,5 cm, med trekløverformede korsender og indskrift med reliefversaler; på forsiden står personalia, på bagsiden en religiøs sentens: »Døden er syndens sold men det evige liv er en Guds naadegave«. Over forsidens indskrift er et relief af en skægget, kappeklædt mand stående på en firkantet genstand med højre arm udstrakt og et menneske siddende på venstre arm (Kristus?). Forneden på bagsiden er støberindskrift: »Støbt hos iernstøber C. C. Iørgensen Odense«. Korset er henlagt på loftet.

2) (Jf. fig. 53), 1854, over Lars Kristensen, ★8. maj 1850, †19. febr. 1854, og Anders Kristensen, ★29. nov. 1852, †…

Kors af sortmalet støbejern, svarende til nr. 1, 59×64,5 cm; korsstammens nederste del med dødsdagen er afbrækket. På tværarmens bagside en religiøs sentens: »Lader smaa børn komme til mig og forhindrer dem ikke«. Henlagt på loftet.

3) Støbejernskors svarende til nr. 1, men uden indskrift, 87×54 cm. Forneden på bagsiden er støbermærke. Henlagt på loftet.

Fig. 53. (†)Kirkegårdsmonument nr. 1, 1854, over børnene Maren Kristensen (†1854) og Gertrud Marie Kristensen (†1854) (th.) og nr. 2, 1854, over børnene Lars Kristensen (†1854), og Anders Kristensen (tv.) (s. 3790). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – (†)*Churchyard monument no. 1, 1854, to the children Maren Kristensen* (†*1854*) *and Gertrud Marie Kristensen* (†*1854*) (*right*) *and no. 2, 1854, to the children Lars Kristensen* (†*1854*), *and Anders Kristensen* (*left*).

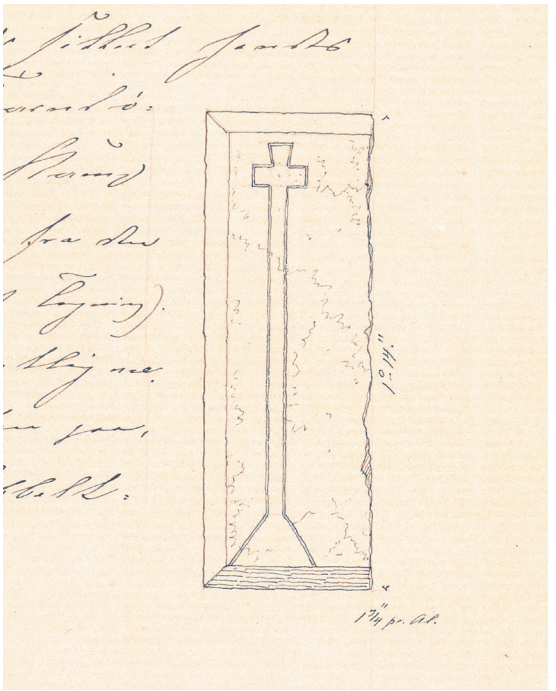

Fig. 54. Fragment af †gravsten, romansk (s. 3789). Tegnet af J. B. Løffler 1886. – *Fragment of †tombstone, Romanesque. Drawn by J. B. Løffler, 1886.*

KILDER OG HENVISNINGER

Nedenfor er anført en oversigt over arkivalier eller utrykte kilder og litteratur anvendt i beskrivelsen af Vantinge Kirke. For en oversigt over arkivalier og litteratur samt forkortelser anvendt i Svendborg Amt i almindelighed, jf. også s. 59 ff. Henvisninger til Danmarks Kirker, Kbh. 1933-, er angivet som *DK*, efterfulgt af betegnelsen på det pågældende amt; referencer inden for Svendborg Amt har dog kun sideangivelse.

Arkivalier. *Rigsarkivet, København* (RAK). *Reviderede Regnskaber, Kirkeregnskaber.* Regnskaber Fyn 1662-1837. 4. Nyborg Provsti Salling Herred 1662-71 (*Rev. rgsk.* Rgsk. Fyn. 4.). – 5. Nyborg Provsti Gudme, Sunds, Salling, Ærø og Als Herreder 1671-74 (*Rev. rgsk.* Rgsk. Fyn. 5).

Rigsarkivet, Odense (RAO). *Fyns bispearkiv*: Salling Herreds breve 1539-1805, 1805-1968 (*Bispeark.* Salling Hrds. breve). – Indberetninger om kirkeejere og patronatsret 1695-1786. – Synsforretninger over kirker 1718-35 (*Bispeark.* Syn over kirker). – Visitatsprotokol 1732-1803, 1835-96 (*Bispeark.* Visitatsprot.). – Indberetninger om kirker og kirkegårde 1812-43 (*Bispeark.* Indb. om kirker og kirkegårde). – Sunds og Sallinge herreder 1853-67 (*Bispeark.* Sunds og Sallinge hrdr.). – Synsforretninger over kirker og præstegårde 1872-98 (*Bispeark.* Syn over kirker og præstegårde). *Sallinge Herreds provstiarkiv*: Forskelligt 1712-1821 (*Provstiark.* Forskelligt). – Returnerede cirkulærer 1851-64 (*Provstiark.* Returnerede cirkulærer). – Sager vedr. de enkelte sogne 1851-1909 (*Provstiark.* Sager). – Synsprotokol for kirker og præstegårde 1915-75 (*Provstiark.* Synsprot. for kirker og præstegårde). *Svendborg Amtsprovsti*: Synsprotokol for Sunds og Sallinge herreder 1824-39 (*Svendborg Amtsprovsti.* Synsprot.). *Vantinge Sogn*: Diverse breve og dokumenter 1571-1936 (*Sogneark.* div. breve og dok. – Regnskabsbog 1662-78 (*Sogneark.* Rgsk.). – Embedsbog 1801-1924 (*Sogneark.* Embedsbog). *Vantinge Menighedsråd*: Forhandlingsprotokol 1904-80 (*Menighedsrådsark.* Forhandlingsprot.). – Kirkeprotokol 1924-45 (*Menighedsrådsark.* Kirkeprot.). – Diverse sager 1973-83 (*Menighedsrådsark.* Div. sager). *Muckadell gods*: Dokumenter og breve vedr. kirker 1768-1876 (*Muckadell gods.* Dok. og breve). *Den kgl. bygningsinspektør*: Sager vedr. kirkebygninger på Fyn 1896-1925 (*Den kgl. bygningsinsp.* Sager vedr. kirkebygninger).

Kirkens arkiv. Synsprotokol 1862-2012 (Kirkens arkiv. Synsprot.).

Det Kongelige Bibliotek (KB). *Kallske samling*. 377. 4°. Kopi af beskrivelse over kirkerne og herregårdene i Fyn og i Langeland, af sognepræsterne til Thuras brug forfattet 1755 (*Kallske saml.* 377. 4°. Beskrivelse over kirkerne 1755).

Nationalmuseet (NM). *Manuskripter*: C. T. Engelstoft, *Kirkerne i Fyns Stift (Tillæg til Jacob Madsens Visitatsbog)*. Begyndt 1853 (NM. *Engelstoft*). *Notebøger*: Jan Steenberg V, 1955, 106. *Indberetninger*: Niels Ringe o.

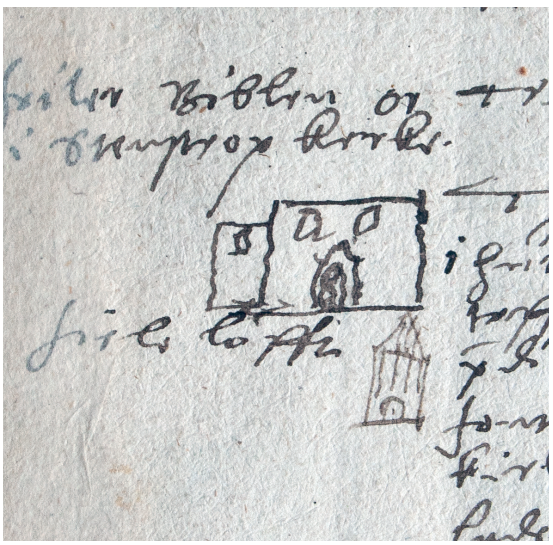

Fig. 55. Kirken gengivet i biskop Jacob Madsens visitatsbog 1588-1604. I RAO. – *The church as shown in Bishop Jacob Madsen's Book of Visitations, 1588-1604.*

1830 (altertavle, dåbsfad). – J. B. Løffler 1886 (bygning, inventar, gravminder). – Johannes Fog 1892 (klokke). – M. Mackeprang 1908 (†korbuekrucifiksgruppe). – Chr. Axel Jensen 1923 (⋆Mariafigur fra †sidealtertavle). – Kirsten Weber 1955 (inventar). – Mogens Larsen 1987 og 1990 (malerier). – Ebbe Nyborg 1995 (alterfigur).

Tegninger og opmålinger. *Nationalmuseet* (NM). Magnus Bohn-Jespersen 1960 (plan af kirken, opstalter af syd- og østfacader samt tværsnit gennem skib og tårn). – Lars Mindedal 1978-79 (plan af kirken og tværsnit gennem skib). – *Baumann Arkitekter.* 2020 (opstalter af tårnets facader).

Litteratur. »Vantinge Kirke. Efterladt Optegnelse af Lærer P. Larsen, Vantinge«, *Fynsk Hjemstavn* 3, 3, 1930, 33-35 (*Larsen 1930*). – Orla Hylleberg Eriksen, *Dendrokronologisk undersøgelse af tagkonstruktion over Vantinge kirke, Svendborg amt*, NNU rapport nr. 14, Nationalmuseet 2022 (*Hylleberg Eriksen 2022*).

Historisk indledning ved Rikke Ilsted Kristiansen, kirkens omgivelser og bygning ved Pia Katrine Lindholt, inventar og gravminder ved Rikke Ilsted Kristiansen, heraf dog orgler ved Kristian Lumholdt. Arkivalielæsning ved Marie Louise Blyme, Bjørn Westerbeek Dahl og Kathrine Faust Larsen m.fl. Heraldisk kon-

Fig. 56. Kirken set fra øst. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *The church seen from the east.*

sulent Allan Tønnesen. Engelsk oversættelse ved James Manley. Korrektur ved Anne Frovin. Teknisk og grafisk tilrettelæggelse ved Mogens Vedsø. Redaktionen afsluttet november 2022.

[1] *Danmarks Stednavne* nr. 13: Svendborg Amts bebyggelsesnavne, Stednavneudvalget og Institut for Navneforskning ved John Kousgaard Sørensen (udg.), Kbh. 1958, 107.
[2] »Regnskabsbog over Indtægten af Landehjælpen 1524-26«, *Danske Magazin* IV, 2, 1873, 50.
[3] *Danske Kancelliregistranter 1535-1550*, Kr. Erslev og W. Mollerup (udg.), Kbh. 1881-82, 434; *Biskop Jacob Madsens visitatsbog 1588-1604*, Jens Rasmussen og Anne Riising (udg.), Odense 1995, 47 og 253.
[4] *Danske Kirkelove samt Udvalg af andre Bestemmelser vedrørende Kirken, Skolen og de Fattiges Forsørgelse fra Reformationen indtil Christian V's Danske Lov, 1536-1683,* H. Fr. Rørdam (udg.), II, Kbh. 1886, nr. 688 (2. sept. 1594).
[5] *Kronens Skøder paa afhændet og erhvervet Jordegods i Danmark, fra Reformationen til Nutiden*, Rigsarkivet (udg.), II, Kbh. 1908, 463; H. F. Rørdam, »Uddrag af Breve i Fyns Bispearkiv«, *Kirkehistoriske Samlinger* V, 3, 1905-07, 281; RAO. *Bispeark*. Salling Hrds. breve.
[6] *Rørdam 1905-07* (note 5), 284 f.; RAO. *Bispeark*. Ind-

Fig. 57. Tårnet set fra nord (s. 3755). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *The tower seen from the north.*

Fig. 58. Tømmermærke på krydsbånd i sydsiden af skibets tagværk (s. 3761). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Timber marking on cross beam in the south side of the roofing of the nave.*

beretninger om kirkeejere og patronatsret 1695-1786; Salling Hrds. breve.
[7] RAO; *Menighedsrådsark*. Kirkeprot.; Kirkens arkiv. Synsprot.; *Larsen 1930* 33 f.
[8] *Biskop Jacob Madsens visitatsbog* (note 3), 47 og 252; KB. *Kallske saml*. 377. 4°. Beskrivelse over kirkerne 1755; S.V. Wiberg, *Personalhistorie, statistiske og genealogiske bidrag til en almindelig dansk præstehistorie* 1, Odense 1870, 326.
[9] Evald Tang Kristensen, *Danske Sagn som de har lydt i Folkemunde* II, Århus 1893, 350 (nr. 25).
[10] Erich Pontoppidan og Hans de Hofman, *Den danske Atlas* VI, Kbh. 1774, 737.
[11] RAO. *Bispeark*. Indb. om kirker og kirkegårde; *Svendborg Amtsprovsti*. Synsprot.
[12] Kirkens arkiv. Synsprot.
[13] *Biskop Jacob Madsens visitatsbog* (note 3), 253.
[14] RAK. *Rev. rgsk*. Rgsk. Fyn. 4-5; RAO. *Sogneark*. Rgsk.
[15] RAO. *Provstiark*. Returnerede cirkulærer.
[16] RAO. *Menighedsrådsark*. Forhandlingsprot.; Kirkens arkiv. Synsprot.
[17] RAO. *Bispeark*. Syn over kirker og præstegårde; Kirkens arkiv. Synsprot.
[18] RAO. *Menighedsrådsark*. Div. Sager; Kirkens arkiv. Synsprot.
[19] RAK. *Rev. rgsk*. Rgsk. Fyn. 4; RAO. *Sogneark*. Rgsk.
[20] RAO. *Provstiark*. Returnerede cirkulærer; Kirkens arkiv. Synsprot.
[21] RAO. *Menighedsrådsark*. Div. Sager.
[22] RAO. *Sogneark*. Rgsk.
[23] *Biskop Jacob Madsens visitatsbog* (note 3), 252.
[24] Jf. foto B18052 i Ringe Lokalhistoriske Arkiv.
[25] Jf. luftfotografier 1986-88 og 1992, www.geofyn.dk set 23. aug. 2022.
[26] Jf. luftfotografier 2002 og 2004, www.geofyn.dk set 23. aug. 2022.
[27] De øverste bindere i stikket er tilspidsede.
[28] Dørstedet var synligt 1886. NM. Indb. ved J. B. Løffler 1886.
[29] Den nederste del af buen er afhugget i syd ved prædikestolsåbningens gennembrydning efter middelalderen (s. 3755).
[30] Den vestlige kappe har en mere spids form end de øvrige.
[31] NM. Indb. ved J. B. Løffler 1886.
[32] Et enkelt spær i tagværket er dendrokronologisk dateret til et fældningstidspunkt o. 1478 (jf. s. 3761) og kan være fra den oprindelige tagkonstruktion.
[33] Løffler mente, at det måtte være 'betydeligt yngre' end kirken. NM. Indb. ved J. B. Løffler 1886. J. P. Trap, *Kongeriget Danmark*, 4. udg., Gunnar Knudsen (udg.), Kbh. 1923, IV, 738, mener, det må være omtrent samme alder som kirken, hvilket gentages i *Larsen 1930* 34.
[34] J. P. Trap, *Danmark*, 5. udg., Niels Nielsen, Peter Skautrup og Povl Engelstoft (red.), Kbh. 1957, V, 2, 764; NM. Foto Kirsten Weber 1944.
[35] *Biskop Jacob Madsens visitatsbog* (note 3) 252 f.; RAK. *Rev. rgsk*. Rgsk. Fyn. 4; RAO. *Sogneark*. Rgsk.
[36] NM. Korrespondance.
[37] Det nævnes kontinuerligt, at tårnet istandsættes, bl.a. 1664-65 og 1671-72 (jf. s. 3758). Både 1723 og 1798 trængte det til reparation. 1836, 1855, 1863 og 1865 skulle forskellige tømmerstykker udskiftes og sydsiden

istandsættes. 1925 indgik tårnet i kirkens istandsættelse (s. 3759), og et fodstykke skulle udskiftes 1929. 1944 blev tavlene muligvis ommuret, og et fodstykke understøbt med beton. 1960-63 blev tavlene muret om i nye teglsten og en del tømmer udskiftet (jf. s. 3760). 1984 blev et fodstykke på nordsiden fornyet, og 2021 er hele tårnet omfattende istandsat.; RAK. *Rev. rgsk*. Rgsk. Fyn. 5; RAO. *Sogneark*. Rgsk.; *Bispeark*. Syn over kirker;Visitatsprot.; Sunds og Sallinge hrdr.; *Provstiark*. Returnerede cirkulærer; *Svendborg Amtsprovsti*. Synsprot.; *Menighedsrådsark*. Forhandlingsprot.; Kirkens arkiv. Synsprot.; NM. Korrespondance.

[38] 1905 stod kirkens brandsprøjte i tårnet. RAO. *Menighedsrådsark*. Forhandlingsprot. 1982 var nederste stokværk indrettet som redskabsrum. Kirkens arkiv. Synsprot.

[39] 1862 manglede der 'bekvem' adgang til kirkens loft og to år senere samme fra våbenhusets loft til kirkeloftet. En stige blev sat op fra tårn til skib 1935. RAO. *Provstiark*. Returnerede cirkulærer; *Menighedsrådsark*. Forhandlingsprot.; Kirkens arkiv. Synsprot.

[40] Der nævnes en egebjælke, to krydsbånd (»bux hoeder«), to opstandere under bjælkerne, en svær egelægte og et hanebånd. RAO. *Sogneark*. Rgsk.

[41] RAK. *Rev. rgsk*. Rgsk. Fyn. 5; RAO. *Sogneark*. Rgsk.

[42] RAO. *Bispeark*. Syn over kirker.

[43] RAO. *Bispeark*.Visitatsprot.

[44] Tårnet indgik sandsynligvis i denne istandsættelse, da egetømmer fra bindingsværket er dendrokronologisk dateret til et fældningstidspunkt 1802/03 (jf. s. 3761). RAO. *Provstiark*. Forskelligt.

[45] RAK. *Danske Kancelli, 1. Departement*. H18-971 Brevsager 1836/3360.

[46] RAO. *Menighedsrådsark*. Forhandlingsprot.

[47] RAO. *Muckadell gods*. Dok. og breve.

[48] RAK. *Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet*, 1. kontor. Journalsager M 1137 (1860). Et overslag på godt 1500 rdlr. til nybygning af tårnet var blevet rekvireret året før fra murermester J. Pedersen, Øster Hæsinge, jf. korrespondance i NM.

[49] RAK. *Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet*, 1. kontor. Journalsager D 854 (1878); RAO. *Provstiark*. Returnerede cirkulærer; Kirkens arkiv. Synsprot.

[50] RAO. *Den kgl. bygningsinsp*. Sager vedr. kirkebygninger.

[51] RAO. *Provstiark*. Synsprot. for kirker og præstegårde.

[52] RAO. *Provstiark*. Synsprot. for kirker og præstegårde; Kirkens arkiv. Synsprot.; NM. Korrespondance.

[53] RAO. *Svendborg Amtsprovsti*. Synsprot.; *Provstiark*. Returnerede cirkulærer.

[54] 1948 blev nogle brædder i skibets sydside udskiftet, da de var rådne. RAO. *Menighedsrådsark*. Forhandlingsprot.; Kirkens arkiv. Synsprot.

[55] RAO. *Sunds-Sallinge Herreds provsti*. Synsprot.; *Svendborg Amtsprovsti*. Synsprot.

[56] NM. *Engelstoft*.

[57] RAO. *Bispeark*. Syn over kirker og præstegårde; *Provstiark*. Returnerede cirkulærer; Kirkens arkiv. Synsprot.; NM. *Engelstoft*.

[58] De ældre taphuller findes i spær nr. 6 fra øst i sydsiden, og nr. 4, 5, 7 og 10 fra øst i nordsiden. De består af to borede huller, hvor træet imellem er stemmet ud.

[59] Taphullerne er ikke konstrueret som de ældre over skibet (jf. note 58), hvorfor våbenhusets spær formentlig ikke er genanvendt derfra.

[60] På vestspær nr. 3 fra syd er der et ældre nummer af fire firkanter. Hanebånd nr. 3 fra har desuden romertal VIII samt tre streger.

[61] Alle daterede prøver er udtaget i tømmer, der har bevaret splintved eller som baseret på iagttagelser under prøveudtagningen kun mangler splintved. Dateringen af skibets tagværk bygger på fem prøver, hvoraf yngste fuldstændigt bevarede årring i den ældste gruppe er dannet 1385 (prøvenr. 41610029), mens yngste fuldstændigt bevarede årring i den yngste gruppe er dannet 1454 (prøvenr. 41610039). Dateringen af våbenhusets tagværk bygger på to prøver, hvoraf yngste fuldstændigt bevarede årring er dannet 1467 (prøvenr. 41611019). Dateringen af tårnets bindingsværk bygger på to prøver, hvoraf yngste fuldstændigt bevarede årring er dannet 1802 (prøvenr. 41612029) (*Hylleberg Eriksen 2022*).

[62] Allerede 1892 omtales, at der ønskes glastagsten i tagene. RAO. *Bispeark*. Syn over kirker og præstegårde; *Provstiark*. Returnerede cirkulærer; Kirkens arkiv. Synsprot.

[63] RAO. *Provstiark*. Synsprot. for kirker og præstegårde; *Menighedsrådsark*. Forhandlingsprot.; Kirkens arkiv. Synsprot.

[64] RAO. *Menighedsrådsark*. Forhandlingsprot.; Div. sager. På vestforlængelsens vestgavl er der et aftryk efter den murede skorsten (jf. fig. 9).

[65] RAO. *Bispeark*. Sunds og Salling hrdr.; *Provstiark*. Returnerede cirkulærer; Kirkens arkiv. Synsprot.

[66] NM. Indb. ved Mogens Larsen 1987; RAO. *Menighedsrådsark*. Div. Sager.

[67] RAO. *Menighedsrådsark*. Kirkeprot; Forhandlingsprot.

[68] Bordpladen er forøget med en nyere ramme af fyrretræ; uden ramme er målene 173×69 cm. Bordet blev rykket frem og beskåret i dybden 1904, da der skulle skabes plads til en servante bag det; RAO. *Provstiark*. Returnerede cirkulærer; Kirkens arkiv. Synsprot.

[69] RAO. *Bispeark*. Salling Hrds. breve; *Provstiark*. Returnerede cirkulærer; Kirkens arkiv. Synsprot.

[70] *DK Odense* 3946 med note 47.

[71] RAO. *Muckadell gods*. Dok. og breve; Kirkens arkiv. Synsprot.

[72] NM. Indb. ved Niels Ringe o. 1830; Kirkens arkiv. Synsprot.

[73] RAO. *Provstiark*. Sager; returnerede cirkulærer; Kirkens arkiv. Synsprot

[74] RAO. *Menighedsrådsark*. Kirkeprot.; Kirkens arkiv. Synsprot.; *Larsen 1930* 34. Om Dorphs maleri, se

Fig. 59. Indre set mod øst, efter 1924. I kirkens arkiv. – *Interior looking east, after 1924.*

David Burmeister og Martin Wangsgaard Jürgensen, »Omvendelsens billeder – om Anton Dorphs altertavler«, *Nationalmuseets Arbejdsmark* 2015, 236 f.

[75] NM. Indb. ved Mogens Larsen 1987. Maleriet gennembryder som nævnt altertavlens postament, og det er ikke sikkert, at det oprindeligt er udført til kirken. De sorte hjørner kan være malet på ved opsætningen i kirken. NM. Indb. ved Mogens Larsen 1987 og 1990.

[76] Bayerische Staatsgemäldesammlungen – Alte Pinakothek München (inv.nr. 4694).

[77] NM. Indb. ved Mogens Larsen 1987 og 1990. I bredden afgrænses egetræspladen på bagfladen i hver side af retvinklede affasninger, der antyder, at det har dannet fylding i et rammeværk. Foroven og forneden er grove, sekundære affasninger. Bagsiden har i øvrigt 'slet bemaling' på de dele, der ikke er berørt af sekundære affasninger. Maleriets nuværende højde svarer til den oprindelige højde på altertavlens postament.

[78] Maleriet omtales ikke i Niels Ringes beskrivelse af tavlen o. 1830 eller af Engelstoft 1858, men nævnes af J. B. Løffler 1886; NM. Indb. ved Niels Ringe o. 1830 og J. B. Løffler 1886; *Engelstoft*; RAO. *Provstiark*. Returnerede cirkulærer.; *Den Kgl. bygningsinsp.* Sager vedr. kirker; Kirkens arkiv. Synsprot.

[79] NM. Indb. ved Mogens Larsen 1990.

[80] NM. Indb. ved Mogens Larsen 1987 og 1990.

[81] Det ene indsnit skærer englens vingespids, hvilket tyder på, at maleriet ikke oprindeligt var udført til altertavlen, men at indsnittene blev tilføjet, da det blev indsat i det svejfede storfelt. NM. Indb. ved Mogens Larsen 1990.

[82] Maleriet er beskrevet af Niels Ringe o. 1830 med tilføjelsen: »(…) den Altertavle (d.e. maleriet) sagde Skolelæreren mig havde været i Fjellebro Kapel som nu er indrettet til et Kjøkken eller Bryggers«; NM. Indb. ved Niels Ringe o. 1830.

[83] NM. Indb. ved Niels Ringe o. 1830.

[84] NM. Indb. ved J. B. Løffler 1886; RAO. *Bispeark*. Visitatsprot. Engelstoft havde 1858 blot omtalt det som 'gammelt'; NM. *Engelstoft*.

[85] NM. Indb. ved Mogens Larsen 1990 samt fotos i NM. Kartonrammen var 8 cm bred forneden og 5 cm langs siderne; foroven svarede de karnisprofilerede hjørneindsnit til altertavlens. Den var kantet med en gylden streg og havde gylden slyngornamentik i hjørnerne, der svarede til de gennembrudte ornamenter på storfeltets ramme.

[86] Michael Tusich er endvidere tilskrevet en †altertavle fra o. 1700 i Nørre Lyndelse (*DK Odense* 3946) og har desuden bl.a. 1698 udført et (†)korgitter samt snitværk og formentlig også relieffer og frifigurer til en prædikestolsopgang med dør i Kerteminde Kirke (*DK Odense* 1970 og 1977, arkivalsk bevidnet) og 1699 en portal til et gravkapel i Otterup Kirke (med †signatur, *DK Odense* 4933 og 4941); jf. også Birgitte Bøggild Johannsen, »Michael Tuisch«, *Weilbachs Kunstnerleksikon*, Sys Hartmann (red.), 8, Kbh. 1998, 387.

[87] NM. Indb. ved Mogens Larsen 1987.

[88] Begge tavler fik maleri af Nadveren i storfeltet og Korsfæstelsen i topfeltet; det samme kan have været tilfældet i Vantinge.

[89] *Biskop Jacob Madsens visitatsbog* (note 3), 252; jf. også Louise Lillie, »Biskop Jakob Madsen og billederne«, *Fynske Årbøger* 1989, 25 f.

[90] Aina Trotzig, »The Iconography of the Enthroned Virgin with the Christ Child Standing in Her Lap«, *Images of Cult and Devotion. Function and Reception of Christian Images in Medieval and Post-Medieval Europe*,

Søren Kaspersen (red.), Kbh. 2004, 247-49; *Mariabilder. Nationalmuseum 9/12 1988-27/3 1989*, Görel Cavalli-Björkmann (red.), Uddevalla 1989, 49 f.
[91] NM. Indb. ved Ebbe Nyborg 1995.
[92] Meddelt af Ebbe Nyborg maj 2022.
[93] Fernando Gutiérrez Baños, Justin Kroesen og Elisabeth Andersen, »Tabernacle-altarpieces: Variety within Unity«, *The Saint Enshrined: European Tabernacle-altarpieces, c. 1150-1400*, Fernando Gutiérrez Baños, Justin Kroesen og Elisabeth Andersen (red.), Barcelona 2020, 10; jf. også Justin Kroesen og Peter Tångeberg, »Tabernacle Shrines (1180-1400) as a European Phenomenon: Types, Spread, Survival«, *samme*, 17-40, særligt 20 f. og 36.
[94] NM. Indb. ved Ebbe Nyborg 1995.
[95] Den i kilderne omtalte Mariafigur er den Johannesfigur, som hænger på sydvæggen (jf. note 118).
[96] Den blev angiveligt givet som gave til sognepræst Johannes Fogs datter og svigersøn, Agnete og Gustav Frederik Schovsbo, ved deres bryllup 1910. Schovsbo var præst i Nr. Åby fra 1917. NM. Indb. ved Chr. Axel Jensen 1923 og Ebbe Nyborg 1995.
[97] Finn Grandt-Nielsen, *Fynsk kirkesølv*, Odense 1983, 41. Sammenlign f.eks. med knoppen på en alterkalk i Avernakø (s. 788).
[98] *Danske Atlas VI, 1774* (note 10), 737; RAO. *Menighedsrådsark*. Kirkeprot.
[99] Oplysningen kunne måske have fremgået af en indskrift på †bægeret.
[100] RAO. *Bispeark*. Sunds og Sallinge hrdr; Kirkens arkiv. Synsprot.
[101] Poul Halkjær Kristensen, *Danske tinmærker* (ved Holger Rasmussen), Kbh. 1983, 76 f. Helle Andersen var virksom 1687-1716.
[102] Brev fra Johannes Olsen, Svendborg Amts Museum, 8. april 1918 i NM. Korrespondance.
[103] RAO. *Bispeark*. Sunds og Sallinge hrdr; Kirkens arkiv. Synsprot.

Fig. 60. Mesterstempel for Helle Andersen, Odense, på ✶sygesæt nr. 1 (s. 3774). Foto Inger Marie Helgasdatter Mulvad 2021. – *Master's mark for Helle Andersen, Odense, on ✶Communion set for the sick no. 1.*

Fig. 61. Våbenskjold for slægten Kaas (Sparre) og initialer »NKF«. Detalje af dåbsfad (s. 3778). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Arms of the Kaas (Sparre) family and initials "NKF". Detail of baptismal dish.*

[104] Chr. A. Bøje, *Danske guld- og sølvsmedemærker før 1870*, 4. udg., revideret og udvidet af Henrik Jakobsen, Odense 2022, 310.
[105] RAO. *Bispeark*. Sunds og Salling hrdr.; *Provstiark*. Returnerede cirkulærer; *Menighedsrådsark*. Kirkeprot.; Kirkens arkiv. Synsprot.
[106] *Bøje 2022* (note 104), nr. B4-3654.
[107] *Bøje 2022* (note 104), s. 189 og 328.
[108] RAO. *Provstiark*. Returnerede cirkulærer; *Menighedsrådsark*. Kirkeprot.
[109] RAO. *Menighedsrådsark*. Forhandlingsprot. Installationen er fjernet igen.
[110] RAO. *Menighedsrådsark*. Kirkeprot.
[111] RAO. *Menighedsrådsark*. Kirkeprot; *Larsen 1930* 35.
[112] RAO. *Svendborg Amtsprovsti*. Synsprot.
[113] RAO. *Provstiark*. Returnerede cirkulærer; *Menighedsrådsark*. Forhandlingsprot.; Kirkens arkiv. Synsprot.
[114] M. Mackeprang, *Danmarks middelalderlige Døbefonte*, Kbh. 1941, 112.
[115] Indskrifterne har form af en række gentagne bogstavgrupper, hvis betydning er uvis; der er muligvis tale om et rent dekorativt element. Jan A. Gadd, »Brass Basins and bowls from a Single Nuremberg Workshop Around 1500-1580«, *Journal of the Antique Metalware Society*, 16, juni 2008, 4, 14 f.; Helge Kjellin, »Ornerade mässingsfat och deras inskrifter«, *Äldre kyrklig Konst i Skåne*, Otto Rydbeck og Ewert Wrangel (red.), Lund 1921, 219 ff. (fig. 11 og fig. 26).
[116] N'et er spejlvendt. Der kunne måske være tale om initialer for Niels Kaas (Fædrene) til Tårupgård og Skovsgård (Fjends Hrd., Viborg Amt) (1535-94), som 1571-80 var forlenet med Rynkeby len og 1574 med

Sankt Knuds Kloster i Odense. Våbenskjoldet og initialerne er aftegnet af Niels Ringe o. 1830, der dog læste første bogstav som et »H«. NM. Indb. ved Niels Ringe o. 1830.
[117] NM. Indb. ved M. Mackeprang 1908.
[118] Løffler beskrev figurerne som »et til dels ødelagt, af Egetræ skaaret Krucifikx med oprindelige Farvespor samt en Maria Figur, der tidligere i Forening med en Johannes have været anbragte over Korbuen«; NM. Indb. ved J. B. Løffler 1886. Opfattelsen af Johannes som værende Maria gentages i synsprotokollen 1904, Kirkens arkiv. Synsprot., samt i RAO. *Menighedsrådsark*. Kirkeprot.
[119] RAO. *Menighedsrådsark*. Kirkeprot; NM. Korrespondance, bl.a. brev fra sognepræst Rossel til NM 1. maj 1924. Forinden havde Nationalmuseet atter opfordret til, at figurerne blev deponeret i museet i Odense.
[120] *Den Danske Salmebog* nr. 125.
[121] *Den Danske Salmebog* nr. 208.
[122] *Den Danske Salmebog* nr. 408.
[123] *Den Danske Salmebog* nr. 290.
[124] *Biskop Jacob Madsens visitatsbog* (note 3), 252 f.
[125] NM. Indb. ved Niels Ringe om Espe Kirke o. 1830.
[126] RAO. *Bispeark*. Salling Hrds. breve.
[127] Det er muligt, at dele af stolene er genanvendt fra de forrige stolestader; således har hovedparten af sæderne en samling, der viser, at de er gjort bredere (jf. †stolestader ndf.).
[128] Et af stolestaderne blev opsat i vestenden, mens de øvrige opbevares på loftet. NM. Korrespondance.
[129] RAO. *Menighedsrådsark*. Kirkeprot.; Kirkens arkiv. Synsprot.
[130] Bøssen er tidligst omtalt 1862 sammen med en tilsvarende †*pengebøsse*. RAO. *Muckadell gods*. Dok. og breve; Kirkens arkiv. Synsprot.
[131] Kirkens arkiv. Synsprot.; NM. Korrespondance.
[132] Kirkens arkiv. Synsprot. Muligvis er fløjen fornyet i begyndelsen af 1900-tallet; RAO. *Menighedsrådsark*. Kirkeprot.
[133] Yderligere oplysninger om kirkens orgel findes i Den Danske Orgelregistrant.
[134] NM. Korrespondance. En orgelfacade med pibefacade af træ, ca. 90 cm høj, opbevares på loftet. Det kan tænkes, at den har fungeret som dekoration af harmoniet.
[135] RAO. *Menighedsrådsark*. Forhandlingsprot. En af tavlerne er muligvis fornyet 1940; RAO. *Menighedsrådsark*. Kirkeprot.; Kirkens arkiv. Synsprot.
[136] RAO. *Menighedsrådsark*. Kirkeprot.; *Larsen 1930* 34.
[137] 1914 blev der givet tilladelse til at anbringe et par lysekroner til petroleum, hvis de blev ombygget til el, så snart dette blev muligt. Kirkens arkiv. Synsprot; *Larsen 1930*, 35.
[138] Omtalt blandt kirkens inventar 1862; Kirkens arkiv. Synsprot.
[139] Victor Hermansen, *Klokkeskatterne af 1526 og 1601* (manuskript uden år i NM). Om klokkeskatterne, se også Poul Grinder-Hansen, »Danske klokkekonfiskationer i 16. og 17. århundrede«, *Arv og Eje* 1983-84, 213-28.
[140] RAO. *Sogneark*. Rgsk.; *Danske Atlas VI, 1774* (note 10), 737.
[141] Sammenlign med en romansk gravsten i Stenløse (*DK Odense* 3159 (nr. 2)).
[142] NM. Indb. ved J. B. Løffler 1886. For eksempler på romanske dobbeltgravsten, se f.eks. Kølstrup og Rynkeby (*DK Odense* 4248 og 4457).
[143] RAO. *Menighedsrådsark*. Kirkeprot.; NM. Indb. ved J. B. Løffler 1886; *Larsen 1930* 35.
[144] NM. Indb. ved J. B. Løffler 1886; Torkild Hinrichsen, *Corpus der »romanischen« Grabsteine Dänemarks* V, Hamburg 1988, 1303 (nr. 600).

VANTINGE CHURCH

The village of Vantinge ("Wontinggæ") is mentioned in 1418, while the church itself is first mentioned in connection with a tax levy in 1524-26.

In 1678 the professor at the University of Copenhagen Thomas Bartholin acquired the advowson. His widow, Magdalene Rode, sold it on in 1682 to Adolf Hans von Holsten of Gelskov, and from then on the church followed with the manor, which in 1784 became part of the newly established county of Muckadell. In 1911 it passed into freehold.

Vantinge is an annexe to Espe (cf. p. 3586), which seems to have been the case at least since the Reformation. Since 1990 the two churches have shared a benefice with Hillerslev.

The church lies outermost in the north-eastern corner of Vantinge, and this location on the outskirts of the village has remained the same at least since the first cadastral map from 1799 (fig. 3). The slightly hilly parish extends mainly towards the north and west of the village.

Building. The small, Gothic church has a traditional ground plan consisting of a rectangular chancel and ditto nave (fig. 5). The thin walls are built in red medieval large brick in monk bond. To the west on the long walls of the nave there is a rebuilt door in the south and a †bricked-up door in the north. The southern one has a pointed-arched tie, presumably from a tympanum. In the north side of the chancel there is a bricked-up, low-lying window with a pointed arch (fig. 8). There is a similar window in the north side of the nave east of the door site. The chancel is covered by a cross vault, which rests on a ledge in the walls (fig. 24). The chancel arch wall was is probably poorly lodged in the north and therefore reinforced, and the pointed chancel arch was probably rebuilt because of the setting of the wall. The nave has always had a flat wooden ceiling, which is today plastered.

In the Late Middle Ages, the nave was lengthened by c. 4 m towards the west, and the lengthening was executed in large, red medieval bricks in monk bond. On its west gable there are remains of three pointed-arched tall recesses under crenellations (cf. figs. 9-10). The gable was supported by a †buttress.

The porch is at its core presumably Late Medieval, or slightly later, and only the long walls can be original. The approximately quadratic extension is built off-centre from the south wall of the nave (cf. fig. 12). The walls, which stand on fieldstone, are presumably in medieval brick. The original appearance of the †south gable is only partially known, as it was already rebuilt before the new masonry work was done in 1925, possibly in 1881 (p. 3758).

In the first half of the 1600s a tower in half-timbering was added at the west gable of the nave (figs. 14-15). The tower is built in sturdy half-timbering of oak and pine. In the course of time the timber has been replaced and the boards resettled many times, so that the present tower contains few original parts, although the construction is presumably original. The low tower is in two floors, and the ground plan is rectangular. In height the structure is divided into four levels. In the south there is a rectangular door. The belfry floor has two narrow peepholes towards the west and two similar ones to the west plus another two similar ones to the north, and in the roof area towards the south there is an attic in which the bell hangs.

The church has repeatedly been refurbished, and in 1664-65, 1671-72 and 1723 various works on the building are mentioned. In the 1800s followed several repairs, and the building of a new masonry tower was considered but never realized. In 1925 the gable of the porch was rebuilt, and in 1960-63 both building and furnishings were given a major restoration by the architect M. Bohn-Jespersen.

Furnishings. The oldest items of furnishing are the Romanesque font (fig. 38) and an ⋆altar figure of the Virgin and Child from c. 1250 from a †side altar, which since c. 1910 has been in private ownership (figs. 28-29). Both items are older than the now-standing Gothic church building (cf. p. 3749), and they must have been moved either from a †predecessor in the same place of which we know nothing, or from another church. The knob and shaft of the altar chalice are presumably from c. 1350-1400, while the foot may be Late Medieval (the cup is more recent) (fig. 30). A Christ figure (fig. 40) and a figure of the apostle John (fig. 41) form the preserved parts of a Late Medieval (†)chancel arch crucifix group from c. 1475-1500 (cf. also fig. 43); they now hang on the north and south walls respectively.

The baptismal dish (fig. 39) is a Nuremberg work from the 1500s of the frequently occurring type with a chased representation of the Annunciation in the bottom. It bears the later-added arms of the Kaas (Sparre) family and the initials "NKF" (fig. 61). The altar candlesticks (fig. 34) are from c. 1550, while the altar paten (cf. fig. 30) may be from the 1600s. A small painting on wood with the subject The Adoration of the Shepherds from the beginning of the 1600s after a copper engraving by Johann Sadeler (fig. 26) was earlier in the pedestal of the altarpiece (cf. fig. 21), but now hangs on the south wall. In the present pulpit from 1877 (cf. below) there are three re-used hoops from a †predecessor which,

judging from an inscription, was made in 1653. A *communion set for the sick of pewter, made in 1688 by Helle Andersen, Odense (figs. 31 and 60), is now in the Svendborg Museum's collections.

In the loft of the church lie a kneeler (fig. 23) and a bier (fig. 50), both probably from the 1700s; the gallery at the western end may have been built in the same century, but has been much rebuilt. The Communion table is presumably from the 1700s/1800s. The altarpiece (fig. 25) has been ascribed to the sculptor from Riga, Michael Tuisch, and must have been made in c. 1710-20. A painting of The Agony in the Garden from the second half of the 1700s (fig. 27), which hangs on the north wall, is a copy after Hendrik Krock's paintings from the beginning of the century in Vemmetofte and Helsingør Skt. Marie. It was earlier set in the large panel of the altarpiece (cf. fig. 21) and may come from the †chapel at Fjællebro (p. 3613). The money box (fig. 46) is from c. 1750-1800, and a parish meeting board (fig. 47) is from c. 1800.

The bell (fig. 51) was cast in 1832 by I. C. and H. Gamst. In 1863 the wafer box and the altar jug were procured from Bing & Grøndahl, Copenhagen and the Communion set for the sick was made by Niels Christopher Clausen, Odense (fig. 32). The pulpit (fig. 44) was as mentioned made in 1877 and the pews in 1889; the front pew in the south side is furnished as a parish clerk's seat.

The wine skimmer (fig. 33) was made in 1903 by Johannes Grønlund, Svendborg. The painting in the large panel of the altarpiece with the subject Jesus with Martha and Mary (fig. 25) is a copy after Anton Dorph's painting from 1874 in Skt. Stefan's Church in Copenhagen; it was painted in 1911 by Viggo Bang and donated by Count Albrecht Christopher Carl Ludvig Schaffalitzky de Muckadell on the passing of the church into freehold.

An altar table crucifix (fig. 37) was donated in 1916 by the pastor Johannes Fog; a portrait of the pastor Hans Agerbek (fig. 49) was painted by Poul Steffensen in 1921; and a candlestick of terracotta (fig. 36) must also have come at that time. The altar rail and the parapet of the gallery (cf. figs. 24 and 45) were made in 1924 by the master carpenter Hans Jørgen Hansen, Vantinge, who probably also made the hymn boards from the same year. The oldest of the two boards listing parsons (fig. 48) is from 1926.

The seven-branched candlestick (fig. 35) was made in 1957 by the metalwork artist Knud Eibye, Odense, and donated by Kathrine and Hans Peder Pedersen along with a baptismal jug. The priest's chair (cf. fig. 24) was a gift from the architect M. Bohn-Jespersen in 1963. The organ was built in 1979 by Fyns Orgelbyggeri, Odense, to drawings by the architect Lars Mindedal.

Colour scheme. The altarpiece and pulpit are in blue and green colours with gilt details chosen by Ernst Trier in 1963. The pews and the organ gallery were coloured similarly by Bent Jacobsen in 2002, and at the same time he 'adjusted' the colouring of the pulpit. The altar rail is brownish-violet with gilt details. Of the older polychroming we know little. The altarpiece had marbled columns and gilt ornaments, and in 1862 the †pulpit had blue panelling. At the end of the 1800s the furnishings were painted in imitation oak and the balusters of the altar rail were bronzed.

Sepulchral monuments. In the church there is a churchyard monument from c. 1767 (fig. 52), and in the loft there are three wrought iron crosses from the mid-1800s (fig. 53) which were originally in the churchyard.